

Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги Наманган вилоят халқ таълими бошқармаси Вилоят халқ таълими педагог ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти Жисмоний тарбия, санъат ва меҳнат таълими кафедраси Меҳнат таълими фани ўқитувчиларининг малакасини ошириш курслари учун «Мутахассислик (ихтисос) методикаси» дан маърузалар матни

I-қисм **Маърузалар матни**

ШАРҲ: Маърузалар матни меҳнат таълими фани ўқитувчиларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга қўйилган давлат талаблари асосидаги ўқув-мавзу режага мувофиқ тайёрланди. Унда меҳнат таълими методикасининг долзарб масалалари ёритилган. Маъруза матнларидан меҳнат таълими методистлари, ўқитувчилар, малака ошириш ва қайта тайёрлаш курсларининг тингловчилари фойдаланишлари мумкин.**Тузувчи:** Ҳ.Тожибоев - НВПҚТМОИ жисмоний тарбия, санъат ва меҳнат таълими кафедраси мудири.**Тақризчилар:** Ю.Мавлонов - НВХТПХҚТМОИ ректори, физика-математика фанлари номзоди, доцент. .Х.Абдуллаев - НамДУ проректори, педагогика фанлари номзоди, доцент. Ушбу маъруза матнлари НВХТПХҚТМОИ жисмоний тарбия, санъат ва меҳнат таълими кафедрасининг 2005-йил 25-декабрдаги йиғилишида муҳокама қилинган, институт илмий кенгашининг 2005-йил 27-декабрдаги 7-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Мавзу: Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» асосида ўқувчиларнинг меҳнат тайёргарлигига қўйилган вазифалар (2 соатлик маъруза).

Мақсад: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1997 йил 29 августдаги IX-сессиясида Президенти И. Каримовнинг «Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори» мавзусидаги маърузаси ва ушбу сессияда қабул қилинган «Таълим тўғрисида»ги қонун ва кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида меҳнат таълими ўқитувчилари олдида турган вазифалар ҳақида маълумот бериш.

Режа:

1. Миллий дастурнинг мақсади, вазифалари ва уни ёш авлод тарбиясидаги роли.
2. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва кадрлар тайёрлаш миллий дастурини бажарилишида педагогик ходимларнинг вазифалари.
3. Ўқувчиларни меҳнат тайёргарлигига қўйилган вазифалар.

Миллий дастурнинг мақсади, вазифалари ва уни ёш авлод тарбиясидаги роли.

«Таълим тўғрисида» ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи чақириқ IX-сессиясида қабул қилинди.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ни рўёбга чиқаришнинг 1-босқичида «Таълим тўғрисида» ги қонунига мувофиқ таълим тизими мазмунини таркибий қайта қуриш ва тубдан янгилаш, таълим олувчиларнинг юксак тайёргарлик даражаси, малакаси, маданий ва маънавий-ахлоқий савиясининг сифатига қўйиладиган зарур талабларни жорий этиш кўзда тутилган.

Мазкур дастурнинг мақсади-таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, уни ўтмишидан қолган мафкуравий қарашлар ва сарқитлардан тўла халос этиш,

ривожланган демократик давлатлар даражасида, юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш Миллий тизимини яратишдир.

Ушбу мақсадни рўёбга чиқариш қуйидаги вазифалар ҳал этилишини назарда тутади.

- «Таълим тўғрисида» ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш давлат ва нодавлат таълим муассасалари ҳамда таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида рақобат муҳитини шакллантириш негизида таълим тизимини ягона ўқув-илмий-ишлаб чиқариш мажмуи сифатида изчил ривожлантиришни таъминлаш;

- таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини жамиятда амалга оширилаётган янгиланиш, ривожланган демократик ҳуқуқий давлат қурилиши жараёнларига мослаш;

- кадрлар тайёрлаш тизими муассасаларни юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш, педагогик фаолиятнинг нуфузи ва ижтимоий мақомини кўтариш.

- кадрлар тайёрлаш тизими ва мазмунини мамлакатнинг ижтимоий ва иқтисодий тараққиёти истикболларидан, жамият эҳтиёжларидан, фан, маданият, техника ва технологиянинг замонавий ютуқларидан келиб чиққан ҳолда қайта қуриш;

- таълим ва кадрлар тайёрлаш, таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш ва аккредитация қилиш сифатига баҳо беришнинг холис тизимини жорий қилиш;

- таълим, фан ва ишлаб чиқариш самарали интеграциялашувини таъминлаш, тайёрланаётган кадрларнинг миқдори ва сифатига нисбатан давлатнинг талабларини, шунингдек нодавлат тузилмалари, корхоналар ва ташкилотларнинг буюртмаларини шакллантиришнинг механизмларини ишлаб чиқиш;

- узлуксиз таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимига бюджетдан ташқари маблағлар, шу жумладан чет эл инвестицияларини жалб этишнинг реал механизмларини ишлаб чиқариш ва амалиётга жорий этиш;

- кадрлар тайёрлаш соҳасида ўзаро манфаатли халқаро ҳамкорликни ривожлантириш;

Миллий дастурнинг мақсад ва вазифалари босқичма- босқич рўёбга чиқарилади.

Биринчи босқич: (1997-2001 йиллар)–мавжуд кадрлар тайёрлаш тизимининг ижобий салоҳиятини сақлаб қолиш асосида ушбу тизимни ислоҳ қилиш ва ривожлантириш учун ҳуқуқий, кадрлар жиҳатидан илмий-услубий, молиявий-моддий шарт-шароитлар яратиш.

Ушбу босқичда қуйидагиларни амалга ошириш назарда тутилган эди.

- «Таълим тўғрисида»ги қонунга мувофиқ таълим тизими мазмунини таркибий қайта қуриш ва тубдан янгилаш.

- педагог ва илмий педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини оширилиши замон талабларига жавоб берадиган даражада ташкил этиш;

- таълим олувчиларнинг юксак тайёргарлик даражаси, малакаси, маданий ва маънавий ахолқий савиясининг сифатига нисбатан қўйиладиган зарур талабларни белгилаб берувчи давлат таълим стандартларини яратиш ва жорий этиш;

- ўқув-услубий мажмуаларнинг ҳамда таълим жараёни дидактик ва ахборот таъминотининг янги авлодни ишлаб чиқариш ва жорий этиш;

- ўрта махсус, касб-ҳунар таълими учун зарур моддий техника, ўқув-услубий ва кадрлар базасини тайёрлаш;

- таълим ва кадрлар тайёрлашга бюджетдан ташқари маблағларжалб этишнинг механизмларини такомиллаштириш, давлат таълим муассасалари билан бир қаторда нодавлат таълим муассасаларини ривожлантиришни ҳам назарда

тутган ҳолда таълим хизмати кўрсатиш соҳасида рақобатга асосланган муҳитни вужудга келтириш;

- таълим муассасалари фаолиятига баҳо беришнинг рейтинг тизимини, кадрлар тайёрлаш сифати ва уларга бўлган эҳтиёжнинг мониторингини олиб бориш тизимини ишлаб чиқариш ва жорий этиш;

- халқаро алоқаларни кенгайтириш ва кучайтириш, кадрлар тайёрлашда халқаро донорлик ташкилотлари ва фондлари фаолиятига тегишли шароитлар яратиш, шунингдек республика таълим соҳасига чет эл инвестицияларини жалб этиш бўйича реал чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш;

- кадрлар тайёрлаш миллий дастурини рўёбга чиқаришнинг мониторингини олиб бориши.

Ушбу босқичда болаларни 6-7 ёшидан мактабга қабул қилиш уларнинг жисмоний ва ақлий жиҳатдан ривожланганлигини эътиборга олган ҳолда амалга оширилади. Тақозо этилаётган ўқувчи ўринлари зарур моддий-техника шарт-шароитлари ва педагог кадрлар билан таъминланган ҳолда изчил тайёрланади. Биринчи босқич бажарилишининг мониторинги асосида миллий дастурини рўёбга чиқариш йўлларига аниқликлар киритилади.

Иккинчи босқич- (2001-2005 йиллар)–миллий дастурни тўлиқ рўёбга чиқариш, меҳнат бозорининг ривожланиши ва реал ижтимоий иқтисодий шароитларни ҳисобга олган ҳолда аниқликлар киритиш.

Мажбурий умумий ўрта ва ўрта махсус касб-ҳунар таълимига, шунингдек ўқувчиларнинг қобилиятлари ва имкониятларига қараб табақалаштирилган таълимга ўтиш тўлиқ амалга оширилади.

Таълим муассасаларини махсус тайёрланган малакали педагог кадрлар билан тўлдириш таъминланади, уларнинг фаолиятида рақобатга асосланган муҳит вужудга келтирилади.

Таълим муассасаларининг моддий-техника ва ахборот базасини мустаҳкамлаш давом эттирилади. Ўқув-тарбия жараёни юқори сифатли ўқув адабиётлари ва илғор педагогик технологиялар билан таъминланади. Узлуксиз таълим тизимини ахборотлаштириш амалга оширилади.

Таълим хизмати кўрсатиш бозорини шакллантириш механизмлари тўлиқ ишга солинади.

Учинчи босқич. (2005 ва ундан кейинги йиллар)–тўпланган тажрибани таҳлил этиш ва умумлаштириш асосида, мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш истиқболларига мувофиқ кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш.

Таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базаларини янада мустаҳкамланади, ўқув-тарбия жараёни янги ўқув-услубий мажмуалар, илғор педагогик технологиялар билан тўлиқ таъминланади.

Миллий (элита) олий таълим муассасаларини қарор топтириш ва ривожлантириш амалга оширилади. Касб-ҳунар таълим муассасаларининг мустақил фаолият юритиши ва ўзини-ўзи бошқариши шакллари мустаҳкамланади.

Таълим жараёнини ахборотлаштириш. Узлуксиз таълим тизими жаҳон ахборот тармоғига уланадиган компьютер ахборот тармоғи билан тўлиқ қамраб олинади.

Умумий ўрта таълим муассасасида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, «Таълим тўғрисида»ги «Кадрлар тайёрлаш миллий дастурлари» қонунлари Республика Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13 майда 203-сонли «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» қарорига мувофиқ ташкил этилади ва ўз навбатида юқоридаги ҳужжатларга ҳукуматнинг халқ таълими вазирлигининг

таълим-тарбияга оид қарор, фармоиш, буйруқ ва кўрсатмаларини ҳамда муваққад намунавий уставга амал қилинади.

«Таълим тўғрисида» ги қонун ва кадрлар тайёрлаш миллий дастурини бажарилишида педагогик ходимларнинг вазифалари.

Мактаб узлуксиз таълим тизимининг асосий бўғини бўлиб у ўқувчи ёшларга 1-9 синф ҳажмда давлат стандартлари доирасида фан асосларида умумий ўрта маълумот берувчи кундузги мажбурий таълим муассасаси ҳисобланади. Мактаб халқ таълими вазирлиги тизимидаги мустақил юридик шахс ҳисобланади ва давлат герби тасвири туширилган муҳри, штамп ва бошқа алоҳида белгиларга эга бўлади.

Мактаб эҳтиёжига кўра бошқарувнинг жойлардаги бўлинмаларида ўз ҳисоб-китоб рақамига эга бўлиш мумкин. Мактаб умумий ўрта таълим муассасаларини аттестациясидан ўтказиш ва аккредитация қилиш Давлат тест маркази ҳузуридаги кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш. Педагог кадрлар ва таълим муассасаларини аттестация бошқармаси ўтказган аттестация натижаларига кўра халқ таълими тизимининг бошқарув идоралари розилиги билан маҳаллий ҳокимият қарорига асосан тугатилиши ёки таълимнинг бир туридан бошқа турига ўзгариши мумкин.

Мактабнинг асосий мақсади ўқувчиларни ДТС ларига мувофиқ ўқитиш ва тарбиялаш ҳамда шахснинг таълим олишга доир конституциявий ҳуқуқини рўёбга чиқаришдан иборатдир. Мактаб ўқувчиларига таълимнинг давлат бошқарув органлари томонидан тасдиқланган ўқув режаси ва дастурлари асосида фан асосларидан билимларнинг зарур ҳажмини беради улардаги ташкилотчилик қобилиятлари ва амалий тажриба кўникмаларини ривожлантиради, таълимнинг кейинги босқичларида (академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари) онгли равишда мустақил танлашларига кўмаклашади.

Мактаб таълим-тарбия ишларини ҳар бир шахс жамият ва давлат манфаатларини кўзлаган ҳолда амалга оширилади. Ўқувчиларнинг ҳар томонлама камол топтириш учун қулай шарт-шароитлар шу жумладан уларнинг ўз устида мустақил ишлашлари учун қўшимча билим олишлари учун имкониятлар яратилади. Ўқувчиларга ирқи, миллати, мазҳаби, келиб чиқишларидан қатъий назар умумий ўрта таълим олишлари учун имкониятларини яратиб беради. Таълимнинг узлуксизлигини ва изчиллигини, инсонпарварлигини ва демократиклигини, илмийлиги ва дунёвийлигини таъминлайди. Билимдон ва қобилиятли ёшларни кўллаб-қувватлайди. Ўқувчиларда фойдали меҳнат қилиш ижобий ва мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантиради. Миллий ҳамда умумбашарий қўдриятларини ўзвий бирлаштириш асосида ўқувчиларга юксак маънавий-ахлоқий фазилатларини таркиб топтиради. Ватанига ва халқига содиқ фуқаро шакллантиради. Таълим дастурига нисбатан ягона ва табақалаштирилган ёндашувни таъминлайди.

Мактаблардаги умумий ўрта таълим пировардида қуйидаги натижаларга эришилади:

билимли, баркамол, маданиятли шахсларни шакллантириш уларни оила, жамият, давлат олдидаги масъулиятини тўла англайдиган ва эгаллаган билимларини ҳаётга тадбиқ эта биладиган шахс сифатида камол топтириш;

- ахлоқан пок, жисмоний бақувват, ватанга садоқатли, фидоий инсон, изланувчан, ташаббускор соғлом авлодни етказиб бериш;
- таълим олувчиларни ўрта махсус ўқув муассасалари (академик лицей, касб-ҳунар коллежлари) да ўқишларини давом эттиришлари учун тайёрлашдан иборатдир.

Ўқувчиларни меҳнат тайёргарлигига қўйилган вазифалар.

Умумий ўрта таълим муассасалари (мактаблари)да олиб бориладиган меҳнат таълими дарсларида ўқувчилар қуйидаги билим, малака ва кўникмаларни эгаллашлари шарт:

- политехник дунёқарашга эга бўлиш;
- умуммеҳнат билим кўникма ва малакаларни эгаллаган бўлиши;
- касблар ҳақида умумий тасаввурга эга бўлиш;
- қишлоқ хўжалик ва маиший соҳалардаги ишлаб-чиқариш асослари ҳақида билим ва дастлабки кўникмаларга эга бўлиш;
- материалларга бадиий ишлов бериш кўникмаларига эга бўлиш;
- муайян механизм-мослама ва машиналарнинг чизмаларини тайёрлаш кўникмаларига эга бўлиш;
- уй-рўзғор электр асбобларидан ва газдан хавфсизлик қоидаларига риоя қилган ҳолда фойдалана олиш.
- электротехник меҳнат (уй-рўзғор асбобларини тузатиш) кўникмаларига эга бўлиш;
- содда дурагорлик ишларини бажара олиш (ўғил болалар учун)
- кундалик турмушда зарур бўладиган бичув-тикув ишларини бажара олиш (қиз болалар учун)
- пазандалик маҳоратини эгаллаш;
- уй тутиш маданияти (уйни дид билан безатиш, рўзғор тутиш, кийим кечакларни саранжом-сарийшта тутиш, маданиятли кийиниш) кўникмаларига эга бўлиш;
- оила иқтисодиёти (оила бюджети, қирим-чиқими, оила меҳнат тақсимоти, оилавий ишлаб чиқаришни ташкил этиш) кўникмаларига эга бўлиш;
- Ўзбекистон Республикасидаги касб-хунарлар ҳақида билимга эга бўлиш, айрим касблар бўйича дастлабки меҳнат кўникмаларини эгаллашлари керак.

Бугунги шароитда миллий таълим-тарбия тизимини ҳар томонлама ривожлантиришга мустақил Ўзбекистон тараққиётининг асосий ҳал қилувчи соҳаларидан бири сифатида қаралмоқда. И.Каримовнинг таълим тизимини ислоҳ қилиш ва маънавий етук авлодни тарбиялаш тўғрисидаги ғоялари кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг асосини ташкил этади.

Адабиётлар.

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент. 1997 йил
2. И.Каримов. «Ўзбекистон иқтисодий ислохот-ларни чуқурлаштириш йўлида», Тошкент. 1995 йил
3. И.Каримов «Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари» 2002 йил 29-30 августда Олий Мажлиснинг тўққизинчи сессиясидаги маърузаси.
4. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. 1999 йил 4-махсус сон.

Тест саволлари:

1. Ўқувчиларни ташкилотчилик қобилияти ва амалий тажриба кўникмаларини ривожлантириш "Таълим тўғрисида"ги қонуннинг қайси моддасида қайд этилган?
 1. 4 моддада.
 2. 9 моддада.

3. 1 моддада. 4. 15 моддада. 5. 12 моддада.
2. Дастлабки тарзда касбга йўналтириш таълимнинг қайси турида амалга оширилади?
 1. Мактабгача таълимда. 2. Умумий ўрта таълимда.
 3. Ўрта махсус, касб хунар таълимда. 4. Олий таълимда.
 5. Мактабдан ташқари таълимда.
3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини руйёбга чиқариш боскичлари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?
 1. 1996-1999 йиллар, 1999-2001 йиллар, 2001-2005 йиллар
 2. 1997-2001 йиллар, 2001-2003 йиллар, 2003-2005 йиллар
 3. 1996-2001 йиллар, 2001-2005 йиллар, 2005-ва кейинги йиллар.
 4. 1997-2001 йиллар, 2001-2005 йиллар, 2005 ва кейинги йиллар
 5. 1998-2001 йиллар, 2001-2004 йиллар, 2004 ва кейинги йиллар
4. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?
 1. Шахс, давлат ва жамият, фан, ишлаб чиқариш, узлуксиз таълим
 2. Давлат, шахс, ишлаб чиқариш, узлуксиз таълим, фан
 3. Шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқариш.
 4. Фан, жамият, ишлаб чиқариш, узлуксиз таълим, шахс
 5. Узлуксиз таълим, фан, давлат ва жамият, шахс, ишлаб чиқариш

Мавзу: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси-нинг 1998 йил 13-майдаги Ўзбекистон Республикасида «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли ва 1998 йил 16 августдаги «Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида» ги 390-сонли қарорлари асосида вазифалар. (2 соатлик маъруза).

Мақсад: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг таълим соҳасига оид қабул қилган қарорлари ва қўйилган вазифалар ҳақида маълумот бериш.

РЕЖА:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13-майдаги «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли қарори ва унинг таълимда ислохотларни амалга оширишдаги аҳамияти.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13-майдаги «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли қарорида қўйилган вазифалар.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 16 августдаги «Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида» ги 390-сонли қарори ва қўйилган вазифалар.
4. Умумий ўрта таълимни давлат таълим стандартининг мазмуни ва уни жорий этиш асослари.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13-майдаги «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли қарори ва унинг таълимда ислохотларни амалга оширишдаги аҳамияти.

Мамлакатимиз келажаги учун Олий Мажлиснинг IX сессиясида қабул қилинган «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» жуда муҳим аҳамиятга эга, унда шундай дейилади:

«Республикада амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсад ва ҳаракатга келтирувчи кучи бу инсон, унинг баркамол ривожланиши, фаровонлиги, шахс манфаатларини рўёбга чиқариш шароитлари ва таъсирчан механизмларини яратиш. Дастур кадрлар тайёрлаш миллий моделини рўёбга чиқаришни, ҳар томонлама камол топган жамиятда турмушга мослашган, таълим ва касб-ҳунар дастурларини онгли равишда танлаш ва кейинчалик пухта ўзлаштириш учун ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, психологик-педагогик ва бошқа шарт-шароитларни яратишни, жамият ва давлат оила олдида ўз масъулиятини ҳис этадиган фуқароларни тарбиялашни назарда тутди».

Миллий дастурнинг ушбу қоидаларини ҳаётга тадбиқ этиш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси бир қатор қарорларни қабул қилди.

Улардан энг асосийси, 1998 йил 13-майда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли қароридир.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» га мувофиқ умумтаълим мактабларининг ўқитиш дастурларини ислоҳ қилиш, тўққиз йиллик умумий ўрта таълимнинг сифат жиҳатидан янги тизимини яратиш, унинг ўрта махсус, касб-ҳунар таълими билан давомийлигини ва узвий боғлиқлигини таъминлаш мақсадида амалга оширилиши лозим бўлган вазифалар белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13-майдаги «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли қарорида қўйилган вазифалар.

1. Умумий ўрта таълими мактаблари (1-9 синфлар) нинг таълим дастурлари:
 - ўқувчиларнинг мунтазам билим олишини, уларда билим олиш эҳтиёжини ривожлантиришни, асосий ўқув, илмий ва умуммаданий билимларни шакллантиришни;
 - ўқувчиларда меҳнат кўникмалари, мустақил ижодий фикрлаш, касб танлашга ва атроф оламга онгли муносабатни ҳосил қилишни;
 - миллий ва умумбашарий кадриятларни узвий бирлаштириш асосида юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни тарбиялашни, ўз Ватанига, ва халқига содиқ фуқарони шакллантиришни;
 - 1-9 синфлар ўқув дастурларининг академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларидаги ўқитиш дастурлари билан ўзаро узвий боғланишини таъминлаши лозим.
2. Ўзбекистон Республикасида «Умумий ўрта таълим тўғрисида» ги низом тасдиқлансин.
3. Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги:
 - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан биргаликда умумий ўрта таълим давлат таълим стандартини ишлаб чиқсин.

1998-1999 ўқув йилида уни синовдан ўтказишни таъминласин ва 1999 йил 1 июлга қадар тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига киритсин, 1999-2002 ўқув йилидан бошлаб умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартини умумтаълим мактабида ўқитиш дастурлари билаен биргаликда жорий этилишини таъминласин.

4. 1998 йил 1 сентябрга қадар умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартини ишлаб чиқиш билан бир пайтда унинг асосида умумтаълим мактаблари учун тажриба ўқув дастурлари ишлаб чиқилишини таъминласин. Бунда 10-11 синфлар ўқув дастурларининг тегишли равишда 5-9 синфлар ўқув дастурларига, шунингдек, академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари дастурларига ўтказилишини назарда тутсин.

1998-1999 ўқув йилида ўқув дастурлари умумтаълим мактабларида тажриба тариқасида синаб кўрилсин, 1998 йил 1 июлгача тажриба ўқув дастурларини синаб кўрин яқунларини ҳисобга олган ҳолда умумлаштирсин ва Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

5. 1999 йил 1 августгача 1-9 синфлар учун мактаб дарсликларини тайёрлаш дастур-топшириқларини ишлаб чиқишни таъминласин.

6. Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, Давлат Тест Маркази:

- 1998 йил 1 августга қадар таълим муассасаларини, умумий ўрта таълим раҳбар ходимларини ва педагог кадрларини даврий равишда аттестациядан ўтказиб туриш тартибини ишлаб чиқсинлар ва Вазирлар Маҳкамасига киритсинлар;

- 1998 йил 1 сентябрга қадар 5-9 синфлар ўқувчиларининг билимлари сифатини назорат қилишнинг рейтинг тизими тўғрисидаги Низомни ишлаб чиқсинлар ва тасдиқласинлар.

7. Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги:

1998 йил 1 сентябрга қадар Қорақолпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни Сақлаш вазирлиги билан биргаликда халқ таълими туман, шаҳар бўлимлари тузилмасида ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик ташхис марказларини ташкил этсин.

Марказлар штатдаги ходимларининг сони кўпи билан 4 нафардан иборат этиб белгилансин.

Қарорда ташхис маркази низомини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш ҳамда марказнинг асосий вазифалари белгилаб берилган.

Шунингдек ҳар йили 1 августга қадар мактаблар-нинг малакали педагог кадрлар, ўқув-услубий адабиётлар, дидактик материаллар, ўқитишнинг техник ва ахборот воситалари билан таъминлаш, таълим муассасаларининг моддий техника базасини тайёрлаш, ўқувчилар учун зарур санитария-маиший ва ижтимоий шароитлар яратилишини таъминлаш, ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсларини мунтазам ишлашини таъминлаш, мактаб ўқувчиларини ҳар йили тиббий кўрикдан ўтказиб туриш каби вазифалар юклатилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 16-августдаги «Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида» ги 390-сонли қарори ва қўйилган вазифалар.

«Таълим тўғрисида», «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» тўғрисида ги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 1998 йил 13 майдаги 203-сонли қарори бажарилишини таъминлаш, таълим мазмунига ислохотларнинг бош мақсадидан келиб чиққан ҳолда зарур тузатишлар киритиш, унинг сифати ва самарадорлигини ошириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 16 августда «Умумий ўрта таълимнинг ДТС ни тасдиқлаш тўғрисида» ги 390-сонли қарорини қабул қилди. Унда шундай дейилади:

1. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган ва 1998-1999 ўқув йилида таълим муассасаларида тажриба синовдан ўтган умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги: 1998-1999 ўқув йилида таълим муассасаларида тажриба- синовдан ўтган умумий ўрта таълимнинг ўқув дастурлари ва режаларини белгиланган тажрибада тасдиқласин.

1999-2000 ўқув йилидан бошлаб умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларини умумий ўрта таълим муассасаларида ўқув дастурлари билан биргаликда қуйидагича босқичма-босқич жорий этсин:

- 1999-2000 ўқув йили 5-6 синфлар
- 2000-2001 ўқув йили 7-синф
- 2001-2002 ўқув йили 8-синф
- 2002-2003 ўқув йили 9-синф

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларини нашр этсин ва 1999 йил 1 сентябргача таълим муассасаларига етказсин.

Янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига асосан оригинал дарсликларни яратиб, белгиланган тартиб ва муддатларда нашриётга топширсин.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талаблари асосида 1999-2000 ўқув йилидан бошлаб, педагог кадрларни янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари билан фаолият кўрсатишлари таъминлансин.

3. Ўзбекистон Республикаси давлат матбуот қўмитаси, «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари асосида яратилган оригинал дарсликларни буюртма ва эҳтиёж асосида ўз вақтида чоп этиш ҳамда жойларга етказишни таъминласинлар.

4. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Халқ таълими вазирлиги тақдим этган смета асосида давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларини нашр этиш учун сарфланадиган маблағларни белгиланган тартибда ажратсин.

5. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда халқ таълими вазирлиги академик лицейлар, касб-хунар коллежлари ва олий ўқув юртлари учун таълим стандартлари ва ўқув дастурларини ишлаб чиқишда таълим турлари ва босқичлари ўртасидаги узвийликни, таълим мазмуни узлуксизлигини таъминласин.

6. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Ҳ.С.Кароматов зиммасига юклансин.

Вазирлар Маҳкамасининг раиси Ислон Каримов.

Тошкент шаҳри. 16 август. 1999йил

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ўқувчилар умумтаълим тайёргарликларига, савиясига қўйиладиган мажбурий минимал даражани белгилаб берди.

Давлат таълим стандарти таълим мазмуни, шакллари, воситалари, усулларини, унинг сифатини баҳолаш тартибини белгилайди. Таълим мазмунининг ўзаги ҳисобланган стандарт воситасида мамлакат ҳудудида фаолият кўрсатаётган турли муассасаларда (давлат ва нодавлат таълимнинг шarti амалга ош ирилади. Давлат таълим стандарти ўз моҳиятига кўра ўқув дастурлари, дарсликлар, қўлланмалар, низомлар ва бошқа меъерий ҳужжатларни яратиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ўзининг тузилиш ва мазмунига кўра давлат, ҳудуд ва мактаб манфаатлари ва воситалари мувозанатини акс эттиради, ҳамда энг асосийси ўқувчи шахси, унинг интилишлари, қобиляти ва қизиқишлари устиворлигидан келиб чиқади. Давлат таълим стандартини бажариш

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатаётган мулкчилик шакли ва идоравий бўйсуннишдан қатъий назар, барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. «Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётини нг пойдевори» И.Каримовнинг 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида сўзлаган нутқи.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкама-сининг 1998 йил 13 майдаги ва 1999 йил 16 августдаги қарорлари.

3. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. 1999 йил 4-махсус сон.

Тест саволлари:

1. Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида"ги 203-сонли қарори қачон қабул қилинган?

1.1998 йил 23 май.

2.1998 йил 20 май.

3.1998 йил 16 май.

4.1998 йил 13 май.

5.1998 йил 10 май.

2. Ўзбекистон Республикасида "Умумий ўрта таълим тўғрисида Низом қачон тасдиқланган?

1.1998 йил 1 август.

2.1998 йил 1 июль.

3.1998 йил 1 сентябрь.

4.1998 йил 13 май.

5.1998 йил 10 июнь.

3. "Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг 203-сонли қарори давлатнинг қайси Қонунини бажаришга қаратилган?

1."Таълим тўғрисида"ги қонунни.

2."Кадрлар тайёрлаш миллий дастури"ни.

3."Давлат таълим стандартлари"ни.

4.1 ва 2 жавоблар тугри. 5.2 ва 3 жавоблавр тугри.

4. Умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандарти нималарни меъёрлайди?

1.Таълим дастурларининг мажбурий минимал мазмунини.

2.Ўқувчилар ўқув юкламасининг максимал ҳажмини.

3.Битирувчиларнинг умумий таълим тайёргарлиги

савиясига доир талабларни.

4.1 ва 2 жавоблар тугри. 5.3 ва 4 жавоблар тугри.

5. Умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандарти нечта бўлимдан иборат?

1. 2 та.

2. 3 та.

3. 4 та.

4. 5 та.

5. 6 та.

6. Умумий урта таълимнинг ДТС амалиётга қандай жорий этилади?

1.1999-2000 уқув йилидан амалиётга қисман жорий этилади.

2.1999-2000 уқув йилидан амалиётга тула жорий этилади.

3.1999-2005 йилгача аста-секин жорий этилади.

4.1999-2000 уқув йилидан 2002-2003 уқув йилигача босқичма-босқич жорий этилади.

5. Хамма жавоблар тугри.

Мавзу: Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандарти асосида умумий ўрта таълим муассасалари таянч ўқув режасида меҳнат таълимининг ўрни, мақсад ва вазифалари. (2 соатлик маъруза)

Мақсад: Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандартининг таълим муассасаларига жорий қилиниши, таянч ўқув режасида меҳнат таълимига ажратилган ўқув соатлари ва синфлар бўйича тақсимооти, меҳнат таълимининг мақсад ва вазифалари ҳақида маълумотлар бериш.

Режа:

1. Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандартининг жорий қилиниши ва унинг асосий қоидалари.
2. Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартининг таянч ўқув режаси.
3. Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандарти асосидаги умумий ўрта таълим муассасалари ўқув режасида меҳнат таълимининг ўрни.
4. Меҳнат таълимининг мақсад ва вазифалари.

Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандартининг жорий қилиниши ва унинг асосий қоидалари.

«Таълим тўғрисида»ги, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасит Қонунлари ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 1998 йил 13-майдаги 203-сонли қарори бажарилишини таъминлаш, таълим мазмунига ислохотланнинг бош мақсадидан келиб чиққан ҳолда зарур тузатишлар киритиш, унинг сифати ва самарадорлигини ошириш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси «Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида 390-сонли қарор қабул қилди.

Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган ва 1998-1999 ўқув йилида таълим муассасаларида тажриба-синовдан ўтган умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари тасдиқланди ва у умумий ўрта таълим муассасаларида 1999-2000 ўқув йилидан бошлаб босқичма-босқич жорий этилади.

Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандарти ўқувчилар умумтаълим тайёргарлигига, савиясига қўйиладиган мажбурий минимал даражани белгилаб беради.

Давлат таълим стандарти таълим мазмуни, шакллари, воситалари, усулларини, унинг сифатини баҳолаш тартибини белгилайди.

Таълим мазмунининг ўзаги ҳисобланган стандарт воситасида мамлакат ҳудудида фаолият кўрсатаётган турли муассасаларида таълимнинг барқарор даражасини таъминлаш шарти амалга оширилади. Давлат таълим стандарти ўз моҳиятига кўра ўқув низомлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларни яратиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ўзининг тузилиши ва мазмунига кўра давлат, ҳудуд, мактаб манфаатлари ва воситалари мувозанатини акс эттиради ҳамда энг асосийси ўқувчи шахси, унинг интилишлари, қобилияти ва қизиқишлари устиворлигидан келиб чиқади.

Давлат таълим стандартини бажариш Ўзбекистон республикаси ҳудудида фаолият кўрсатаётган мулкчилик шакли ва идоравий бўйсунушидан қатъий назар барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

Бу стандарт умумий ўрта таълим мактаблари учун ўқув дастури, ўқув методик қўлланма, дарслик ва бошқа меъёрий материалларни ишлаб чиқиш, ўқув тарбия жараёнини ташкил этиш, ҳамда илмий тадқиқотлар олиб бориш учун зарур бўлган меъёрий ҳужжатдир.

Давлат таълим стандарти таълимнинг қайси турлари учун белгиланади?

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 5-январдаги «Узлуксиз таълим тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва жорий

этиш тўғрисида» ги 5-сонли қарори билан тасдиқланган «Давлат таълим стандартлари тўғрисида Низом» нинг 3.1 бандига асосан ДТС таълимнинг қуйидаги турлари учун белгиланади:

- умумий ўрта таълим, шу жумладан бошланғич таълим;
- ўрта махсус, касб-хунар таълими (академик лицейлар, касб-хунар коллежлари)
- олий таълим (бакалавриат, магистратура)

3.2 бандда мактабгача, мактабдан ташқари, олий ўқув юртидан кейинги таълим, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш учун давлат бошқарувининг ваколатли органлари томонидан давлат талаблари белгиланади деб кўрсатилган.

Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартининг таянч ўқув режаси.

Умумий ўрта таълим мактаблари учун таянч ўқув режаси давлат таълим стандартининг таркибий қисми бўлиб, у таълим соҳаларини меъёрлашга ҳамда мактабнинг молиявий таъминотини белгилашга асос бўладиган давлат ҳужжатиدير. Таянч ўқув режаси ўқув предмети бўйича бериладиган таълим мазмунини ўқувчига етказиш учун ажратилган ўқув соатларининг миқдорини ифодалайди.

У ҳар бир синфда муайян ўқув предмети бўйича давлат стандартларига мувофиқ бериладиган таълим мазмунини аниқлашга асос бўлади.

Умумий ўрта таълим ДТС асосидаги умумий ўрта таълим муассасаларининг ўқув режаси.

Умумий ўрта таълим муассасаларига мўлжалланган ўқув режа таълим олувчига тушадиган ўқув юкларининг энг юқори меъёрини белгилайди, уни давлат ва мактаб ихтиёрига тегишли қисмларга ажратади ҳамда ўқув соатларини таълим соҳалари, предметлар ва синфлар бўйича тақсимлайди.

Ўқув режасининг давлат компоненти Ўзбекистон Республикаси ҳудудида таълимнинг яхлитлигини таъмин этади; умумий ўрта таълим муассасаларини битирувчилар томонидан билим ва кўникмаларнинг энг кам (минимум) миқдори эгалланишини кафолатлайди. Уларни кейинчалик академик лицейлар ёки касб-хунар коллежларида ўқишни давом эттиришларига асос яратади.

Ўқув режанинг мактаб компоненти эса ҳар бир таълим муассасасининг ўз қиёфаси бўлишига имкон беради, ўқувчиларнинг ўзига хос интилишларига, характер хусусиятларига ва қизиқишларига мос тарзда индивидуал ривожланишларига шароит яратади.

ДТС асосидаги умумий ўрта таълим муассасаларининг таянч ўқув режасига асосан 1-9 синфларда давлат компонентидаги умумий соатлар миқдори 8616 соат.

Мактаб компонентидаги умумий соатлар миқдори 610 соат.

Давлат ва мактаб компонентидаги умумий соатлар 9226 соатни ташкил этади.

Давлат компоненти қуйидаги таълим соҳаларини ўз ичига олади ва умумий соатлар миқдори 8616 соатнинг қуйидаги фоизлари ажратилган:

1. Филология соҳаси - 38,6 %
2. Ижтимоий билимлар – 6,9 %
3. Математика таълими - 19,0%
4. Табиий билимлар – 14,0 %
5. Маънавият соҳаси – 3,45 %
6. Санъат соҳаси – 5,5%
7. Технология соҳаси – 5,5 %
8. Соғломлаштириш таълими - 7,0 %

Технология соҳаси меҳнат таълими ва чизмачилик фанларини ўз ичига олади. Бунда: меҳнат таълими – 4,72 % (407 соат), чизмачилик - 0,79 % (68 соат).

Санъат соҳаси мусиқа маданияти ва тасвирий санъат фанларини ўз ичига олади: мусиқа маданияти-2,75 % (237 соат), тасвирий санъат - 2,75% (237 соат).

Соғломлаштириш таълими соҳасига жисмоний тарбия, фуқаро муҳофаази, инсон ҳавфсизлиги асослари предметлари киради. Бу соҳага 7,0 % ўқув вақти ажратилган. (610 соат).

Мактаб компоненти барча 1-9 синфларда ҳафтасига 2 соатдан қилиб белгиланган. Бу соатлардан ўқувчиларни қизиқишига кўра, ижодий қобилиятини ўстирувчи яққа, гуруҳ машғулотларига ҳамда ихтисослаштирилган таълимни ташкил қилишда фойдаланилади.

Бундан ташқари ДТС га биноан меҳнат таълимнинг барча йўналишлари бўйича амалий меҳнат машғулотлари ўтказилади. 5 ва 6 синфларда 6 кун 3 соатдан жами 18 соат, 7-синфда 10 кун 3 соатдан жами 30 соат ва 8-синфда 16 кун 4 соатдан жами 64 соат бўлиб, ўқув йилининг ёзги, баҳорги ва қишки амалий машғулотлар даврида ўтказилади. Изоҳ: амалий меҳнат машғулот-ларининг соатлари меҳнат таълими ўқув дастурида 1-2 соат ортиқча кўрсатилган.

Умумий ўрта таълим муассасалари ўқув режасида меҳнат таълимнинг ўрни.

Меҳнат таълими ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчилар томонидан бажариладиган ақлий ва жисмоний ҳаракатлар жараёнидан иборат бўлиб, яқуний натижада уларнинг меҳнат қуроллари, воситалари ва жараёнлари ҳақидаги билимларини ҳамда маълум соҳадаги ишлаб чиқариш меҳнатини бажариш учун зарурий амалий кўникма ва малакаларини эгаллашларига, онгли равишда ва шахс фаровонлиги йўлида меҳнат фаолиятига қўшилишларига имкон берувчи шахсий сифатларини ва тафаккурларини ривожлантиришга қаратилган ўқув фанидир.

Умумий ўрта таълим мактабларининг ўқув режасида меҳнат таълими ўқув фанига 1-4 синфларида ҳафтасига бир соатдан, 5-7 синфларида ҳафтасига икки соатдан ва 8-9 синфларида ҳафтасига бир соатдан, ҳаммаси бўлиб 407 соат вақт ажратилган.

Ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш жараёнида касб-ҳунарга йўналтиришни янада кучайтириш, уларни замонавий ишлаб чиқариш асослари, ёғочга, металлга ва газламага ишлов бериш технологияси, пазандачилик асослари, қишлоқ хўжалик асослари, бадиий меҳнат технологияси ва машина элементлари йўналишлари бўйича билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари кўзда тутилган.

5-7 синфларда ўқувчиларнинг ижтимоий эстетик диди ва дунёқарашини кенгайтирадиган, оилавий ҳаёт ва турмушда керак бўладиган юқорида кўрсатилган ўқув режалари ўқувчиларга миллий маданият ва анъаналарига меҳр-муҳаббат уйғотади. 8-9 синфларда касб-ҳунарларга йўналтириш курси таълим олувчиларнинг ижтимоий дунёқарашини кенгайтиради, касб-ҳунар таълими йўна-лишларини онгли равишда танлашларига кўмаклашади.

Меҳнат таълимнинг мақсад ва вазифалари.

- ўқувчиларда умуммеҳнат кўникма ва малакаларини шакллантириш, уларнинг қизиқишлари, қобилиятлари, касбий мойилликларига кўра касб-ҳунар турларини танлашга асос бўладиган хислатларини, умуммеҳнат маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш.

- халқ хўжалигини турли соҳалари, уларда ишлатиладиган техника ва технология тўғрисида билимлар бериш, амалий меҳнат орқали яқинроқ танишишларига имкон яратиш. уларни харидоргир маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологияларига ўргатиш.

- юқори синфларда меҳнат таълими ишчи мутахассисликларининг касбий фаолиятида қўлланиладиган турли хил асбоб-ускуналар, жиҳозлар, мосламалардан фойдаланишни ўргатиш:

- механизациялаштирилган ва электрлаштирилган воситалар билан ишлашни; технологик билим ва малакаларни, меҳнат қонунчилиги, хавфсизлик техникаси, санитария-гигиена қоидалари асосларини ўргатиш.

- турли ишлаб чиқариш соҳалари мазмунига таалукли дастлабки маълумотларни ўргатиш, текшириш асбобларидан, маълумотномалардан фойдалана олиш, меҳнат амалиётларини бажариш, олинган натижаларини қўйилган талаблар билан таққослаш орқали хулоса ячиқаришга ўргатиш.

- уқувчиларга билимга интилиш ва меҳнатга муҳаббат, меҳнат кишисига нисбатан ҳурмат ҳиссини сиғдириш, уларни жамоатчилик, Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш.

- уқувчиларни бозор иқтисодиёти қонуниятлари талаблари асосида сифатли, рақобатбардош истеъмол моллари, меҳнат маҳсулотлари етиштиришга ва етиштирилган маҳсуотларни истеъмолчиларга етказиш воситаларини ўргатиш, иш боқарувчи (менежерлик) унсурларини, ҳомийлик, ишбилармонлик сифатларини шакллантириб бориш ва ривожлантириш.

- халқ ҳунармандчилиги касбларини ўргатиш орқали халқнинг миллий руҳини, яшаш тарзини, анъаналарини тиклаш ва ривожлантириш. Миллий кадриятлар, тарихий ёдгорликлар, халқ усталарини бой меросини ўргатиш ва улардан ўз амалий фаолиятларида фойдаланиш кўникмаларини мустаҳкамлаш.

- меҳнат таълими ва касбгача тайёрлаш жараёнларида ахборот технологиялари ва компьютер техникаси, янги технология ва жиҳозларнинг қўлланилиши соҳаларини замонавий талаблар даражасида ва жаҳон тажрибаларига мос ҳолда ўрганишларини таъминлаш.

Меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш жараёнлари олдида қўйилган юқоридаги вазифаларнинг бажарилишини назорат қилиш таълим стандарти воситасида амалга оширилади. Меҳнат таълими стандарти умумий ўрта таълим мактабларида меҳнат таъғлимининг таянч мазмуни ҳамда битирувчиларнинг меҳнат таълими ва касб танлашга тайёргарлик даражасини белгиловчи меъёрлар мажмуаси бўлиб, у давлатнинг таълим соҳасидаги меъёрий ҳужжати ҳисобланади. Давлат таълим стандартида белгилаб қўйилган кўрсаткичларга эришиш давлат томонидан талаб қилинади ва ўз навбатида бу кўрсаткичларга эришиш учун зарур бўлган таълим олиш имокниятлари таъминлади.

Ўқувчилар таъминланиши зарур бўлган меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш таълими мазмуни умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларга бериладиган меҳнат таълими мазмуни негизини ифодалайди. Ушбу таълим мазмуни ҳар бир ҳудудда мавжуд бўлган ишлаб чиқариш соҳалари мазмунига мос ҳолда ўқув дастури ва дарсликларни яратишда асосий мезон вазифасини бажаради ва уни амалга жорий этиш учун хизмат қилади.

Меҳнат таълими ва касбга йўналтириш таълими мазмуни қуйидаги 5 та йўналишларга бўлинади:

- ёғочга ишлов бериш технологияси
- металлга ишлов бериш технологияси
- газламаларга ишлов бериш технологияси
- пазандачилик асослари
- қишлоқ хўжалиги асослари

Ушбу ҳар бир меҳнат йўналишлари халқ ҳунармандчилиги, ишлаб чиқариш асослари ва касб танлашга йўналтириш билан якунланади.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори». Тошкент. 1997 йил.
2. «Таълим тўғрисида» ги, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» тўғрисида қонунлар.
3. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. 1999 йил 4-махсус сон.
4. «Таълим тараққиёти» Ўзбекистон Республикаси ХТВ нинг ахборотномаси. 1998 йил 1-сон.

Тест саволлари.

1. Таянч укув режасида меҳнат таълим учун неча фоиз соат ажратилган?
 1. 5 %.
 2. 5.3 %
 3. 4,72 %.
 4. 5.8 %.
 5. 7.2 %.
2. Меҳнат таълими учун 5-9 синфларда жами неча соат ажратилган?
 1. 240 соат.
 2. 256 соат.
 3. 262 соат.
 4. 272 соат.
 5. 286 соат.
3. Умумий урта таълим Давлат таълим стандарти нималарни меъёрлайди?
 1. Таълим дастурларининг мажбурий минимал мазмунини.
 2. Уқувчилар укув юкламасининг максимал хажмини.
 3. Битирувчиларнинг умумий таълим тайёргарлиги савиясига доир талабларни.
 4. 1 ва 2 жавоблар тугри.
 5. 3 ва 4 жавоблар тугри.
4. Умумий урта таълим Давлат таълим стандарти неча булимдан иборат?
 1. 2 та.
 2. 3 та.
 3. 4 та.
 4. 5 та.
 5. 6 та.
5. Умумий ўрта таълимда меҳнат таълимининг вазифалари нималардан иборат?
 1. Меҳнат кўникмаларини ва касб танлашни шакллантириш.
 2. Меҳнат кўникмалари ва касб танлашни ривожлантириш.
 3. Меҳнат малакаларини ва касб танлашни шакллантириш.
 4. Меҳнат малакалари ва касб танлашни ривожлантириш.
 5. Ҳамма жавоблар тўғри.

Мавзу: Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартида меҳнат таълимининг таянч мазмуни ва битирувчиларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган минимал талаблар. (2 соатлик маруза)

Мақсад: УЎТДТС да меҳнат таълимининг таянч мазмуни, меҳнат таълимининг йўналишлари бўйича битирувчи-ларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган минимал талаблар ҳақида маълумот бериш.

Режа:

1. УЎТДТС да меҳнат таълимининг таянч мазмуни.
2. Меҳнат таълими мазмунининг мажбурий минимуми.
3. Битирувчиларга тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар.

УЎТДТС да меҳнат таълимининг таянч мазмуни.

Меҳнат таълими бўйича давлат таълим стандартида умумий ўрта таълим мактабларида меҳнат таълими ва касб танлашга йўналтиришнинг таянч мазмуни ҳамда

мактабни битирган ўқувчиларнинг меҳнат таълими фанидан тайёргарлик даражасининг меъёрлари ифодаланади.

Ўқувчилар таъминланиши зарур бўлган меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш таълими мазмуни умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларга бериладиган меҳнат таълими мазмуни негизини ифодалайди. Меҳнат таълими ва касбга йўналтириш таълими мазмуни куйидаги бешта йўналишларга бўлинади:

- ёғочга ишлов бериш технологияси
- металлга ишлов бериш технологияси
- газламаларга ишлов бериш технологияси
- пазандачилик асослари
- қишлоқ хўжалиги асослари

Ушбу ҳар бир меҳнат йўналишлари халқ ҳунармандчилиги, ишлаб чиқариш асослари ва касб танлашга йўналтириши билан яқунланади.

Ўқувчиларнинг меҳнатга тайёрлаш жараёнида касб-ҳунарга йўналтиришни янада кучайтириш, уларни замонавий ишлаб чиқариш асослари, ёғочга, металлга ва газламага ишлов бериш технологияси пазандачилик асослари, қишлоқ хўжалиги ва машина элементлари, йўналишлар бўйича билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари кўзда тутилган.

5-7 синфларда ўқувчиларнинг ижтимоий эстетик диди ва дунёқарашини кенгайтирадиган оилавий ҳаёт ва турмушда керак бўладиган юқорида кўрсатилган ўқув курслари ўқувчиларда миллий маданият ва анъаналарга меҳр-муҳаббат уйғотади. 8-9 синфларда касб-ҳунарга йўналтириш курси таълим олувчиларнинг ижтимоий дунёқарашини кенгайтиради, касб-ҳунар таълими йўналишларини онгли равишда танлашларига кўмаклашади.

Меҳнат таълими мазмунининг мажбурий минимуми.

Ёғочга ва металлга ишлов бериш технологияси.

Бу йўналиш бўйича ташкил қилинган таълим жараёнида ўқувчилар турли материаллар (ёғоч, металл, қоғоз, шиша, пластинка) нинг хусусиятлари тўғрисида бошланғич билимларга эга бўладилар, уларни режалаш, йўниш, арралаш, тешиш, пардозлаш ишлари ва бўлишларни бажаришда ишлатиладиган асбобларнинг тузилиши, ишлаши, дастгоҳлари, электр ва механизациялаштирилган жиҳозлар, машиналар элементлари, янги техника ва илғор технология асослари: технологик хариталар, уларни тузиш ва лура билан ишлаш, меҳнат қонунчилиги ва хавфсизлиги. Санитария-гигиена қоидалари тўғрисида ва шу каби назарий билимларга эга бўладилар.

Техник меҳнатни ўрганиш жараёнида ўқувчилар турли асбоблар билан ишлаш, рўзғорбоп ва харидоргир буюмларни ишлаб чиқариш бўйича асосий тушунча ва амаий иш малакаларини эгаллашлари зарур.

Газламага ишлов бериш технологияси ва пазандачилик асослари.

- газламалар, газлама турлари, хусусиятлари, тикувчилик асослари, газмолларга ишлов бериш;
- кийимлар турлари, аҳамияти;
- тикув, йигирув машиналари, уларнинг турлари, умумий тузилиши ва ишлаши;
- озиқ-овқат маҳсулотларига ишлов бериш, ошпазлик ва қандолатчилик асослари;
- озиқ-овқат маҳсулотларининг инсон ҳаётидаги ўрни, хусусиятлари, тўйимлилиги, турлари;
- таомлар турлари, миллий таомлар, ошхоналарнинг жихозланиши;

- озиқ-овқат саноати, санитария – гигиена ҳамда меҳнат хавфсизлиги қоидалари.
- уй рўзғор юритиш асослари, уй-рўзғор жихозларидан унумли фойдаланиш қоидалари;
- озиқ-овқат ва енгил саноат соҳаларидаги кенг тарқалган касблар, уларнинг таснифлари;
- оила жамғармаси ва уни сарфлаш;
- озиқ-овқат маҳсулотларини сақлаш, уларга ишлов бериш;
- турли уй-рўзғор асбобларини ишлатиш;
- турли таомлар тайёрлаш;
- электрлаштирилган уй-рўзғор асбобларини ишлатиш;
- кийимларни бичиш, тикиш, тузатиш.

Халқ бадиий хунармандчилиги.

Халқ бадиий хунармандчилигининг миллий, этник, тарихий, маҳаллий, жўғрофий жихатлари. Халқ миллий хунармандчилиги соҳалари: ганч ўймакорлиги, наққошлик, ёғоч, тош ва суяк ўймакорлиги, кандакорлик, мисгарлик, кулолчилик, сандиқсозлик, бешиқсозлик, пичоқчилик, зарагарлик, чилангарлик, чопон тикиш, кигиз босиш, дуппидўзлик, зардўзлик, каштачилик, сават тўқиш, бўйрачилик, нонвойлик, ошпазлик, косибчилик, иморатсозлик ва бошқалар.

Хунармандчиликнинг жаҳон маданиятида тутуган ўрни. Хунармандчилик марказларининг шаклланиши ва ривожланиши, хунармандлар сулоалари. Халқ амалий безак санъати ва хунармандчиликнинг ўзаро боғлиқлиги ва алоқаси. Хунармандчилик асбоблари, мосламалари билан ишлаш. Хунармандчилик асарларини асраш, таъмирлаш ва уларнинг умрини узайтириш. Хунармандчиликда тадбиркорлик, ижодкорлик.

Ўқувчиларни меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш фанидан битирувчиларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган минимал талаблар.

Бозор иқтисодиёти шароитида инсонларнинг яхши яшашида, фаолиятида тўғри касб танлашнинг аҳамиятини турли хил касбларнинг инсонга қўядиган талабларини: касблар олами, касблар шажараси, Ўзбекистон халқ хўжалигидаги муҳим касблар, касблар таснифлагичи, кичик мутахассислар тайёрлаш тизими: касблар меҳнат шарт-шароитлари, воситалари, предмети, мақсади бўйича шажараланган ўқувчиларни ўз қизиқиш ва мойилликлари, ўз нерв тузилиши, психикаси, ўз қобилият ва эҳтиёжларини касблар тўғрисида маълумот олиш мактабларини айрим касб меҳнат бозори талаблари асосида эҳтиёжнинг ўзгариб боришини, саломатлигини танлаган касбига мос келиши ҳудудда жойлашган ўрта махсус, касб-хунар ўқув юртларида таълим йўналишини ихтиёрий танлаши ўқишни давом эттириш имкониятлари, келгуси мавқеини билиши зарур. Ўқувчилар касбларни таҳлил қила олиши, ўзларини шахсий сифатларини қизиқишини ва саломатлик даражасини тўғри баҳолай олишлари шахсий касбий режаларини туза олишлари зарурдир.

Ўқувчилар халқ хўжалиги асослари бўлими бўйича халқ хўжалиги соҳаларини халқ хўжалигида рўй берадиган ислохотларни, бозор иқтисодиёти талабларини давлат хусусий корхоналарини кооперация фирма, ширкат, концернлар, уларда ишлаб чиқаришни ташкил этиш шакллари, технологик жараёнлар, маҳсулотларни тайёрлаш босқичлари, табиатни ишлаб чиқаришни зарарли таъсирдан муҳофаза қилиш, маҳсулот қийматини арзонлаштири йўллари, қишлоқ хўжалигига ишлаб чиқаришнинг даврийлигини, маромли оқимлиги ишлаб чиқаришни режалаштириш, меҳнат қонунчилигини билиши зарур.

Корхоналарда меҳнат интизомини яхшилаш; маҳсулот сифатига таъсир этувчи омиллар, фойда ва қўшимча қиймат, меҳнат унумдорлигини ошириш, барча

дастгоҳларда ишлашда носозликларини бартараф қилиш, таъмирлаш, уй-хўжалик электр машиналарини ва асбобларни ишлата билиш, меҳнат ва техника хавфсизлигига тўла риоя қилиш кўникмаларини шакллантириш.

Ёғоч ва металлга ишлов бериш технологияси.

Ўқувчилар эгаллаши шарт бўлган билимлар:

- техника ва технологиянинг халқ хўжалигидаги аҳами-ятини, ишлаб чиқаришда бажарадиган вазифаларига кўра машиналарнинг таснифи конструкцион материал тўғрисида бошланғич билимларга эаг бўлишлари;
- бу материалларни қайта ишлаш технологиясини, саноат ишлаб чиқаришда тубдан ўзгартириш киритган янги технологиялар тўғрисида;
- янги маҳсулотни конструкциони ва техник бадий лойиҳаланишнинг умумий принципларини ҳамда дизайн талаблари асосида қайта лойиҳаланиши;
- сонли дастурли бошқарилувли дастгоҳлар ва роботлар тузилиши ва ишлаш принципи тўғрисида умумий тушунчалар;
- меҳнат қонунчилиги ва хавфсизлиги, санитария гигиена қоидалари.

Ўқувчиларда шакллантириладиган кўникма ва малакалар.

- ёғочга ва металлга чизма, эскиз ва технологик хариталар ёрдамида механик ишлов бериш, иш учун зарур бўлган мослама ва асбобларни танлаш;
- ёғочга ишлов бериш, чилангарлик дастгоҳида шаклдор юзаларга ишлов беришни, чилангарлик винт қирқиш дастгоҳида цилиндр ва конус шаклидаги деталларга ишлов беришни, фрезалаш дастгоҳида сатҳлар ва ўйиқлар фрезалаш.

Газламаларга ишлов бериш технологияси ва пазандачилик асослари.

Ўқувчилар эгаллашлари лозим бўлган билимлар

- мактабда (уй-рўзгор) ремонт, уй-рўзгор ишларини бажариш;
- электр юритмали тикув машиналари тузилиши, ишлаш тамойиллари;
- елкали буюмлар чизмасини чизиш, андозасини тайёрлаш изчиллиги, технологияси, унинг сифатига қўйилган талаблар.
- макарон маҳсулотлари, сут ва сут маҳсулотларига ишлов бериш усуллари, уларни овқатланишдаги аҳамияти.
- Хамирдан тайёрланадиган маҳсулотлар, резавор ва меваларнинг овқатланишдаги аҳамияти.

Ўқувчиларда шакллантириладиган кўникма ва малакалар.

- макарон, сут маҳсулотлари ва хамирдан таом тайёрлаш, мева ва резаворлардан мураббо тайёрлаш.
- уй-рўзгор ишларини бажариш, дастурхон безаш, меҳмонларни кутиб олиш ва маданиятли хизмат қилиш.
- электр юритмали тикув машинасида ишлаш ва чок тикиш.
- тикув машинаси носозлигини аниқлаш ва бартараф этиш.
- мева ва сабзавотларни косервалаш.
- электр уй-рўзгор асбобларини ишлата билиш.
- оила бюджетини ишлата олиш.

Халқ ҳунармандчилиги.

Ўқувчилар эгаллашлари лозим бўлган билимлар:

- халқ ҳунармандчилиги ва уларнинг турлари тўғрисида маълумотлар.
- ёғоч ўймакорлиги, уларнинг турлари, ёғоч ўймакорлигининг ўзига ҳос хусусиятлари.
- истеъмол буюмлари (товоқ, лаган, қошиқ), курилиш буюмлари (эшик, ром, устун), меҳнат буюмлари (бешик, сандиқ, шкаф)лар яшаш технологияси, кетма-кетлиги.

- Амалий хунармандчилик тармоқлари (бўйрачилик, сават тўқиш, заргарлик, темирчилик ва бошқалар) нинг иш услублари, ўзига хос хусусиятлари.

Ўқувчиларда шакллантириладиган кўникма ва малакалар:

- ўқувчиларнинг ўзи қизиққан халқ хунармандчилиги тури бўйича бирор буюм эскизини чизиши, лойихалаш ва шу эскиз асосида буюмнинг ўзини ясаши, дизайн талаблари асосида буюмга бадиий ишлов бериши.
- ўқувчи бир вақтда бир неча материалларга бадиий ишлов бериши.
- Халқ хунармандчилигининг бир неча тури бўйича буюмларни лойихалаш, ясашни ўзлаштириш мумкин. Бу унинг маҳорати даражаси юқори эканлигини кўрсатади.

Адабиётлар.

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» ги қонуни.
2. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. Т. «Шарк». 1999 йил 4-махсус сон.
3. Меҳнат таълимидан ДТС асосидаги ўқув дастури.

Тест саволлари.

1. Меҳнат таълими фанининг мазмуни қайси жавобда тугри курсатилган?
 1. меҳнат таълими тайёргарлиги.
 2. Касблар буйича тайёргарлик.
 3. Касбгача махсус тайёргарлик.
 4. Касб таълими бериш.
 5. 1,2,3 жавоблар тугри.
2. Куйидагиларни қайсиниси умумий технология асослари укув курсининг йуналишларидан бири хисобланади?
 1. материалшунослик.
 2. Умумий техника асослари.
 3. бадиий меҳнат асослари.
 4. Касбкорлик асослари.
 5. Ҳамма жавоблар тўғри
3. Умумий ўрта таълимнинг ДТС нима?
 1. ДТС умумий ўрта таълим мактабларида ўқитишнинг сифатини оширишга ёрдам берувчи энг янги усуллар, курсатмалар мужас самланган ўқитувчилар учун кулланмадир.
 2. ДТС умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчилар умумтаълим тайёргарлигига, савиясига куйиладиган мажбурий минимал даражасини белгилаб берадиган хужжатдир.
 3. ДТС янги педагогик технология асосида яратилган дарслик бўлиб, ҳамма уқитувчи бу дарсликдан фойдаланиши зарур.
 4. Уқитувчига кулланма.
4. Ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасига куйиладиган мажбурий минимал талабларни уқитувчи каердан олади?
 1. маълум синфга мулжалланган дарсликдан.
 2. таянч укув режасидан.
 3. ДТС буйича талаблар, фанлар буйича ишлаб чикилган укув дастурларидан.
 4. илмий булим мудиридан.
 5. ХТБ дан.
5. ДТС ни бажариш қайси таълим муассасалари учун мажбурий?
 1. Мулкчилик шакли ва идоравий буйсинишдан катъий назар барча таълим муассасалари учун мажбурий.
 2. Факат давлат таълим муассасалари учун мажбурий.
 3. Бошлангич таълим муассасалари учун мажбурий.
 4. 5-9 синф укувчилари учун мажбурий.
 5. Барча таълим муассасалари учун мажбурий эмас.

Мавзу: Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти асосидаги меҳнат таълими дастурининг илмий-услубий таҳлили. (2 соатлик маъруза)

Мақсад: УЎТДТС асосидаги меҳнат таълими дастурининг тузилиши, йўналишлари, меҳнат таълимини амалга ошириш учун ҳал қилиниши лозим бўлган ташкилий ва услубий вазифалар ҳақида маълумот бериш.

Режа:

1. Умумий ўрта таълимда меҳнат таълими фанини ўқитишнинг мақсад ва вазифалари.
2. Меҳнат таълимининг йўналишлари
3. Ўқувчиларни меҳнат таълимини амалга ошириш учун ҳал қилиниши лозим бўлган вазифалар.
4. Меҳнат таълимидан амалий машғулотларни ўтказиш.

Умумий ўрта таълимда меҳнат таълими фанини ўқитишнинг мақсад ва вазифалари.

Мустақил республикамызда жорий этилган ўқув дастури умумтаълим мактабларида меҳнат таълими фанини ўқитишнинг моҳияти, мазмуни, мақсади вазифалари тамойиллари ва бошқа мезонларини белгилайди.

Дастур Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси-нинг 1999 йил 14-15 апрелда ўтказилган биринчи чақириқ XIV сессиясида Президент И.А.Каримов нутқида белгилаб берилган таълим соҳасини ривожлантиришнинг ҳозирги долзарб масалалари баркамол авлодни ватанпарвар, меҳнатсевар, илмли бўлишини таъминлаш юзасидаги вазифаларга, Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастур» ларига биноан ишлаб чиқилган. Дастур 1998-1999 ўқув йилида республиканинг белгиланган мактабларида меҳнат таълими ўқув фанидан ўтказилган тажриба синовлари натижаларига асосан тузилган.

Умумий ўрта таълим мактабида меҳнат таълими фанини ўқитишнинг мақсади - ўқувчиларни ақлий ва жисмоний меҳнат турлари, жараёнлари ҳамда касблар турлари билан таништириш, уларда дастлабки меҳнат кўникмалари ва малакаларини, меҳнатга қизиқиш ва меҳнатсеварликни шакллантириш, уларни меҳнат ва касбларни кадрлаш, уларни аҳамиятини тушунтиришга ўргатиш ҳамда касб танлашга тайёрлаш орқали уларнинг касбгача бўлган тайёргарликларини амалга оширишдан иборат.

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун қуйидаги таълимий-тарбиявий ва ривожлантирувчи вазифаларни бажариш лозим бўлади.

Таълимий вазифа- ўқувчиларнинг баркамол шахс бўлиб шаклланишлари учун уларга меҳнат жараёнлари, касблар, умумий технология, техника ва ишлаб чиқаришнинг илмий асосларини ўргатиш, уларни касб танлашга йўналтириш, камида 3 та касб билан дастлабки тайёргарликларини амалга ошириш ва касб-ҳунар коллежларида таълим олишга тайёрлашдан иборат.

Тарбиявий вазифа- ўқувчиларнинг меҳнат кўникмаларини шакллантириш жарпаёнида меҳнат ва касбга муносабатларида юқори ахлоқий сифатларини, меҳнатсеварлик ва тадбиркорликни ривожлантириб боришдан иборат.

Ривожлантирувчи вазифа- меҳнат таълими машғулотлари жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадиий-эстетик тарбия ва таълим бериш, касбгача тайёргарликларини амалга ошириш орқали уларнинг баркамол шахслар бўлиб етишишларига ёрдам беришдан иборат.

Меҳнат таълими фанининг мазмуни шартли равишда 3 га, яъни меҳнат таълими тайёргарлиги, касблар бўйича тайёргарлик ва касбгача махсус тайёргарлик қисмларига бўлинади. Бу қисмлар ҳар бир дарс ва машғулотларнинг таркибига сингиб кетган бўлиб, уларнинг ўқитувчилар ва услубчилар томонидан илмий-услубий нуқтаи-назаридан ҳисобга олинган ҳолда таҳлил қилиб борилиши меҳнат таълими машғулотларининг аниқ мақсадга йўналтирилган бўлишини таъминлайди.

Меҳнат таълимининг йўналишлари.

Меҳнат таълимининг йўналишлари мактаб атрофидаги корхона, ташкилот ва касб-хунар коллежларида кенг тарқалган соҳалар касбларга мувофиқ танлаб олинади. Шунга кўра ҳар бир мактабда меҳнат таълимининг қуйидаги йўналишлари асос қилиб олиниши мумкин.

- ёғоч ва унга ишлов бериш технологияси
- металл ва унга ишлов бериш технологияси
- газламаларга ишлов бериш технологияси
- пазандачилик асослари
- қишлоқ хўжалиги асослари ва бошқалар

5-7 синфларда ушбу йўналишлардан айримлари танланади ва 8-9 синфларда шу танланган йўналишларга мувофиқ ҳолда ишлаб чиқариш асослари ва касбга йўналтириш курси ўқитилади.

Ушбу йўналишларнинг ҳар бири юзасидан қуйидаги билимлар бўйича ўзаро уйғунлаштирилган назарий билимлар берилади ва амалий иш кўникмалари шакллантирилади.

1. Материалшунослик асослари
2. Асбоб-ускуналар ҳақида маълумот ва ишлатиш усуллари
3. Машина механизм, станоклар ва мосламаларнинг тузилиши ва ишлатиш асослари
4. Маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологияси
5. Халқ хунармандчилиги касблари бўйича умумий маълумотлар бериш ва ўзаро турдош учта касб йўналиши бўйича касбгача тайёргарликни амалга ошириш.

Бундан ташқари ҳар бир асосий йўналиши бўйича уй-рўзғор маданияти ва унга тегишли таъмирлаш ишларини бажариш кўникмалари шакллантириб борилади.

Ҳар бир йўналиш бўйича ишлатиладиган электротехника воситалари, улардан тўғри фойдаланиш ҳамда таъмирлаш ишлари ўргатилади.

Ҳар бир асосий йўналиш бўйича компьютер техникаларидан фойдаланиш масалалари юзасидан дастлабки маълумотларни бериш кўзда тутилади.

Ҳар бир дарс мазмунига боғлиқ ҳолда иқтисодий, ҳуқуқий, экологик билимлар ҳамда хавфсизлик техникаси қоидалари ўзаро уйғунлаштирилган ҳолда ўргатиб борилади.

5-7 синфларда меҳнат таълими йўналишларининг ҳаммаси учун уйғунлаштирилган бадиий меҳнат технологияси ва машина элементлари машғулотлари ўтказилади. Дастурда бадиий меҳнат технологияси машғулотлари барча йўналишлар бўйича умумлаштирилган ҳолда берилган, улардан тегишли йўналишларга доир мавзулар ўқитувчи томонидан ажратиб олиниши лозим.

Меҳнат таълими дарсларида ўқувчилар касблар турларига оид билим кўникма ва малакалар мактаб жойлашган ҳудуддаги имконият ва эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда танланадиган касблар асосида шакллантирилади.

Қишлоқ хўжалиги меҳнати таълими заминида машғулотларнинг асосан халқ хунармандчилиги касблари ва ёш фермерлик йўналишида олиб борилиши мақсадга

мувофикдир. Йирик саноат ишлаб чиқариши ривожланган ҳудудлардаги мактабларда меҳнат таълими дарсларида ўқувчиларни шу саноат соҳасига оид замонавий касбларга йўналтириш имкониятлари яратилиши лозим.

Ўқувчиларни меҳнат таълимини амалга ошириш учун ҳал қилиниши лозим бўлган вазифалар.

Ташкилий вазифалар. Меҳнат таълими бўйича назарий машғулотлар учун ўқув хонаси ва амалий машғулотлар учун устахона ташкил қилиш ва уларда хавфсиз ва қулай меҳнат шароитларини яратиш.

Ўқувчиларни машғулотлар учун зарур хом ашё материал, асбоб-ускуналар билан таъмирлаш ҳамда мосламалар, механизмлар, станоклар билан амалий ишлаш жараёнини ташкил қилиш.

Санитария-гигиена ҳамда меҳнат хавфсизлиги бўйича меъёрий ҳужжатларда белгиланган талабларнинг тўлиқ бажарилишини таъминлаш ва мунтазам назорат қилиб бориш.

Ўқувчиларни турли касблар бўйича меҳнат жараёнлари ва касб эгалари билан яқиндан танишишларини амалга ошириш учун корхоналар жамоа хўжаликлари, ташкилотлар, муассасалар билан доимий алоқа ўрнатиш.

Расмий ҳужжатлар: меъёрий ривожлантирувчи ҳужжатлар, устахонада хавфсизлик техникаси, санитария-гигиена ва биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш қоидаларига доир ҳужжатларни юритиш.

Услубий вазифалар. Машғулотларнинг ярим ва бир йиллик иш режаларини тузиш. Бунда маҳаллий шароитлар, эҳтиёжлар ва имкониятларни ҳисобга олган ҳолда, касблар таснифи асосида, ўқувчиларни яқиндан таништириш мумкин бўлган касб турларини аниқлаш.

Ўғил ва қиз болаларнинг ўзларига мос-хос меҳнат машғулотларини ва касб танлашларини амалга ошира бориш.

Машғулотларда замонавий илғор педагогик технологиялар, янги дидактик воситалардан кенг фойдаланиш, меҳнат таълими ва тарбиясининг бирлигини таъминлаш.

Ўқувчиларда турли касбларга тегишли дастлабки меҳнат кўникма ва малакаларини, меҳнатсеварликни шакллантириш.

Меҳнат таълими жараёнида ўқувчиларни ақлий ва ахлоқий жиҳатдан ривожлантириб боришда уларнинг ёш хусусиятларини, шахсий технологик ва физиологик сифатларини ҳисобга олиш.

Ўқувчиларда касбга йўналтириш ишларини олиб бориш.

Ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини рейтинг асосида назорат қилиб бориш.

Давлат таълим стандарти талаблари асосида чуқур ва мустақкам билим бериш.

Машғулотлар мавзуи амалиёт билан ўқув мазмуни тарбиявий муаммоларни ҳал қилиш билан уйғунлаштирилган ҳолда бўлишини таъминлаш.

Халқ ҳунармандчилигининг айрим нодир касбларини ўргатиш учун уста-шогирд ёки ота-ўғил, она-қиз шаклларида фойдаланиш, бундай машғулотларни тегишли халқ усталари билан мактаб ўртасида тузиладиган шартномалар асосида ташкил қилинади.

Мактабда меҳнат таълими ва тарбияси, касбга йўналтириш жараёнини ташкил қилиш ҳамда уни амалга оширишда педагогика, дидактика, психология, физиология, хусусий методика ва махсус фанларнинг илмий хулосаларидан кенг фойдаланиш кўзда тутилган. Машғулотлар мавзуси амалиёт билан уйғунлаштирилган ҳолда бўлишини таъминлайди.

Мазкур ўқув дастури асосида олиб борилган ўқув-тарбия ишлари натижаларини ўқувчиларнинг ўзлаштиришларини аниқлаш ва назорат қилиш давлат таълими стандарти асосида амалга оширилади.

Умумий ўрта таълим мактабларининг 5-9 синфларида ўқувчилар сони шаҳар мактабларида 25 ва ундан ортиқ, қишлоқ мактаблари 20 ва ундан ортиқ бўлса, меҳнат дарслари шу синфлардаги ўқувчиларни икки гуруҳга ажратган ҳолда олиб борилади.

Халқ ҳунармандчилигининг айрим нодир касбларини ўргатиш учун уста шогирд ёки ота-ўғил, она-қиз шаклларида фойдаланилади. Бундай машғулотларни тегишли халқ усталари билан мактаб ўртасида тузиладиган шартномавий асосида ташкил қилинади.

Меҳнат таълимидан амалий машғулотларни ўтказиш.

Дастурдаги меҳнат йўналишлари бўйича амалий машғулотларни ташкил қилиш ва ўтказиш кетма-кетлиги маҳаллий шароит ва имкониятлар ҳисобга олинган ҳолда ўқитувчи томонидан ҳал қилинади. Меҳнат таълимининг барча йўналишлари бўйича амалий машғулотлар 5-6 синфда 6 кундан, 7-синфда 10 кун ва 8-синфда 16 кун режалаштирилган бўлиб, улар ўқув йилининг ёзги баҳорги ва қишки амалий машғулотлар даврида ўқитувчининг назорати асосида ўтказилади. Қишлоқ хўжалиги асослари йўналиш бўйича амалий машғулотлар ўқув йилининг тегишли мавсумларида ўтказилади.

Амалий машғулотларнинг мақсади-ўқувчиларга ўргатилаётган билим кўникма ва малакаларни бевосита ижтимоий фойдали ва унумли ишлаб чиқариш меҳнати жараёнида (устахонада, фермада, корхонада ташкилот муассаса жамоа хўжалиги экинзорларида ёки ҳунарманд уста ҳузурида) мустақамлашнинг бозор муносабатлари қоидалари асосида ташкил қилишдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. Т. «Шарқ». 1999 йил 4-махсус сон.
2. «Халқ таълими» журналининг 2000-2002 йил сонлари.

Тест саволлари.

1. Умумий ўрта таълимда меҳнат таълимининг вазифалари нималардан иборат?
 1. Меҳнат кўникмаларини ва касб танлашни шакллантириш
 2. Меҳнат кўникмалари ва касб танлашни ривожлантириш.
 3. Меҳнат малакаларини ва касб танлашни шакллантириш.
 4. Меҳнат малакалари ва касб танлашни ривожлантириш.
 5. Ҳамма жавоблар тўғри.
2. Меҳнат таълими фанининг мазмуни қайси жавобда тўғри кўрсатилган?
 1. Меҳнат таълими тайёргарлиги.
 2. Касблар бўйича тайёргарлик.
 3. Касбгача махсус тайёргарлик.
 4. Касб таълими бериш.
 5. 1,2,3 жавоблар тўғри.
3. Меҳнат таълими ўқув фани таркибига 1-4 синфларда қандай ўқув курслари киритилган?
 1. Техник меҳнат.
 2. Умумий ва бадиий меҳнат.
 3. Умумий технология асослари.
 4. 2 ва 3 жавоблар тўғри.
 5. Ҳамма жавоблар тўғри.
4. Меҳнат таълими ўқув фани таркибига 5-7 синфларда қандай ўқув курслари киритилган?
 1. Материалшунослик, асбоб-ускуналар, машина-механизм, станоклар.
 2. Умумий технология асослари.
 3. Маҳсулотлар ишлаб чиқариш, халқ ҳунармандчилиги технологияси
 4. Машина деталлари.

5.1 ва 3 жавоблар тўғри
 5. Меҳнат таълими ўқув фани таркибига 8-9 синфларда қандай ўқув курслари киритилган?

1. Ишлаб чиқариш асослари.
 2. Касбкорлик асослари.
 3. Газламага ишлов бериш.
 4. Кишлоқ хўжалиги асослари.
- 5.1 ва 2 жавоблар тўғри.

Мавзу: Ишлаб чиқариш асослари (8-9 синфлар) курси машғулотларини ўтиш методикаси. (2 соат маъруза, 2 соат амалий).

Мақсад: ДТС асосидаги меҳнат таълими ўқув дастурида ишлаб чиқариш асослари курси машғулотларни ўтказишдан асосий мақсад, 8-9 синфларда бу курсни ўқитиш учун ажратилган ўқув соатлари ҳамда мавзулар бўйича дарсларни ташкил қилиш ва ўтказиш методикаси ҳақида билимлар бериш.

Кўргазмалар: Расмлар, ишлаб чиқариш технология-сидан намуналар, кўлланмалар.

Режа:

1. Замоनावий ишлаб чиқаришга кириш.
2. Ишлаб чиқариш технологияси.
3. Ишлаб чиқаришдаги техника воситалари.
4. Ишлаб чиқариш иқтисодиёти ва уни ташкил этиш.
5. Ишлаб чиқаришда фан техника тараққиёти.

Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти асосидаги меҳнат таълими ўқув дастурида ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш жараёнида касб-хунарга йўналтиришни янада кучайтириш, уларни замоनावий ишлаб чиқариш асослари, ёғочга, металлга ва газламага ишлов бериш технологияси, пазандачилик асослари, кишлоқ хўжалик асослари, бадиий меҳнат технологияси ва машина элементлари йўналишлари бўйича билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари кўзда тутилган.

8-9 синфларда ишлаб чиқариш асослари курси машғулотларини қуйидаги ўқув-мавзу режа асосида ташкил этиш тавсия этилади.

8-синф ишлаб чиқариш асослари курсининг ўқув мавзу режаси

1.	Замоनावий ишлаб чиқаришга кириш.	2 соат
2.	Ишлаб чиқариш технологияси асослари	2 соат
3.	Техника воситалари	2 соат
4.	Ишлаб чиқариш иқтисодиёти ва унинг ташкил этилиши.	2 соат
5.	Ишлаб чиқаришда фан техника тараққиёти	1 соат
	Жами:	9 соат

9-синф ишлаб чиқариш асослари курсининг ўқув мавзу режаси

1.	Ишлаб чиқариш технологияси	8 соат
2.	Техника воситалари	3 соат
3.	Ишлаб чиқариш иқтисодиёти ва унинг ташкил этилиши.	3 соат
4.	Ишлаб чиқаришда фан техника тараққиёти	3 соат
	Жами:	17 соат

Ишлаб чиқариш асослари ўқув курсининг ўқув мавзу режасидаги мавзулар бўйича ўқувчиларда қуйидаги билим, кўникма ва малакалар шакллантирилади.

Замонавий ишлаб чиқаришга кириш.

Ўзбекистондаги ишлаб чиқариш турлари, мулкчилик асосида вужудга келган ижтимоий ишлаб чиқариш тизими, Ўзбекистон халқ хўжалигида моддий ишлаб чиқариш асослари ва унинг таркиби, ўзаро муносабати, бир-бирига боғлиқлиги. Ишлаб чиқариш соҳасидаги моддий бойликларни ишлаб чиқарадиган ёки истеъмолчиларга етказиб берадиган тармоқлар ва уларнинг таркиблари, касб ихтисослари. Ишчи ва мутахассисларни тайёрлаш, малакаларини ошириш йўналишлари, қоидалари ва стандартлари. Мулкчилик турларининг кучайиши, маркетинг, менежментлик фаолиятининг ривожланиши.

Ишлаб чиқариш технологияси.

8-синфда. Технологик жараён ҳақида асосий тушунча, технология ва унинг ифодаланиши. Меҳнат предметиға механик таъсир этиш (материалларни кесиш, қирқиш, бириктириш, пайвандлаш ва ҳ.к.) орқали амалға ошириладиган технологик жараёнлар. Ишлаб чиқаришда амалға ошириладиган кимёвий ва физик-технологик жараёнлар.

9-синфда. Ишлаб чиқариш технологияси ва унинг моҳиятини билиш. Ишлаб чиқаришни тайёрлашға оид технологик ҳужжатлар рўйхати ва уларнинг мазмунини билиш. Ишлаб чиқаришдаги асбоб-ускуналар ва мосламаларнинг иш фаолиятларини ўрганиш. Махсулотлар ишлаб чиқаришни назорат қилиш, ўлчаш ва таққослаш технологиясини ўрганиш. Табиатға ишлаб чиқаришнинг зарарли таъсиридан муҳофаза қилишни тушунтириш.

Техника воситалари.

8-синфда. Техника воситаларининг бажарадиган ишлари бўйича фикрлари ва классификацияси, уларнинг вазифалари, турлари, тузилиши, куруклик, сув, ҳаво транспорт воситалари, ахборот машиналари.

9-синфда. Ишлаб чиқаришни механизациялаштириш ва автоматлаштириш, ишлаб чиқариш унумдорлигини, сифатини оширишда машина ва автоматлардан фойдаланиш технологияси.

Ишлаб чиқариш иқтисодиёти ва уни ташкил этилиши.

8-синфда. Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш йўллари. Ишлаб чиқариш бозор муносабатларига ўтказиш омиллари, бозор муносабатларида капитал маблағлари, ишлаб чиқаришнинг усуллари.

9-синфда. Ишлаб чиқаришға сарфланадиган маблағлардан юқори даромад олиш ва ишлаб чиқариш самарадорлигини юксалтириш омиллари. Ишлаб чиқаришнинг юксалтиришнинг экстенсив ва интенсив йўналишлари. Ишлаб чиқаришнинг истиқбол, йиллик ва жорий режалари. Олинадиган даромад ва уни тақсимлаш қоидалари. Фойда кўпайишидан давлат, корхона ва ишчиларнинг манфаатдорлиги. Ишлаб чиқариш корхоналаридаги хўжалик ҳисоби, меҳнатни унумли ташкил этиш, тежамкорлик ва ишбилармонлик асослари. Меҳнатни илмий ташкил этиш.

Ишлаб чиқаришда фан-техника тараққиёти.

8-синфда. Ишлаб чиқаришда фан техника тараққиётини жадаллаштириш омиллари ва истиқболи, хўжаик фаолиятини лойихалаштириш, автоматлаштириш ва бошқариш истиқболи. Халқ хўжалигини компьютерлаштириш ва энергияни тежаш йўналишлари ва усуллари.

9-синфда. Ишлаб чиқаришда электрон-ҳисоблаш машина-ларидан унумли фойдаланиш. Махсулотларни сақлаш учун ноанъанавий техника воситаларини яратиш технологиялари. Ишлаб чиқаришда муайян физик-кимёвий, биологик ва бошқа омиллардан фойдаланиш.

Мақтаб атрофидаги корхоналар ва мақтаб устахонаси шароитида чиқиндиларни камайтириш тизимини ишлаб чиқиш, ишлаб чиқаришда ЭХМ лардан фойдаланиш масалаларига оид рефератлар тайёрлаш.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Н.Шодиев «Ўқувчиларга касб танлашга йўллаш ишларини ўргатиш». «Ўқитувчи» 1990 йил
2. С.Булатов. "Ўзбек халқ амалий безак санъати". Тошкент 1995 й.
3. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастур. 4-махсус сон. 1999 йил.
4. С.Калуга ва бошқалар. «Ишлаб чиқариш асослари. Касб танлаш методикаси». Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил.
5. К.Д.Давлатов. «Меҳнат ва касб таълим-тарбиясидан амалий машғулотлар». Тошкент «Ўқитувчи» 1995 йил.

Тест саволлари.

1. Ишлаб чиқариш муносабатларини аниқланг.
 - 1) Ишлаб чиқариш воситаларига мулкчилик муносабатлар-идир.
 - 2) Ишлаб чиқаришга махсулотни тақсимлаш ва истеъмол қилиш шакллари йиғиндисидир.
 - 3). Ишлаб чиқариш жараёнида кишилар ўртасида юзага келадиган муносабатдир.
 - 4) Ишлаб чиқариш жараёнидаги алмашув муносабатлари.
2. Ишлаб чиқаришни ривожлантиришнинг асосий мақсади нимадан иборат?
 - 1) Эҳтиёжларни қондириш.
 - 2).Иқтисодий тараққиётга эришиш.
 - 3) Бозорни товарлар билан тўлдириш.
 - 4) Моддий неъматлар ишлаб чиқариш.
3. Ишлаб чиқаришни интенсифлашнинг моҳияти нималардан иборат?
 - 1) Ишлаб чиқаришни йириклаштириш.
 - 2).Янги корхоналар қуриш ва ишчиларнинг сонини ошириш.
 - 3) Бор маблағлардан рационал фойдаланиш.
 - 4) Янги техника ва технологияни жорий этиш орқали ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш.
4. Ўзбекистонда ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг асосий йўналишлари нималардан иборат?
 - 1) Чет эл капитал инвестицияни жорий қилишни таъминлаш.
 - 2) Мавжуд корхона ва хўжаликларни самарадорлигини таъминлаш.
 - 3) Экспортни ошириш.
 - 4).Чет эл капитал инвестицияни ва янги техникани жорий қилишни таъминлаш.
5. Ишлаб чиқариш харажатларини тўғри ажратиш кўрсатинг.
 - 1) Моддий ресурсларга сафланган маблағ.
 - 2) Ишчига меҳнати учун тўланадиган пул.
 - 3).Ишлаб чиқаришни моддий ва шахсий омилларини сотиб олишга кетган харажатлар.
 - 4) Муомала харажатлари.
6. «Маркетинг» тушунчаси нимани билдиради.
 - 1).Товар ишлаб чиқариш ва сотишни амалга ошириш учун олдиндан бозор ҳолатини ўрганиш бўйича олиб бориладиган тадқиқот ва тадбирлар тизими.

- 2) Чет мамлакатдан маълум товар олиб келиш ёки четга товар чиқариш.
 - 3) Ишлаб чиқариш иншоотларини маълум муддатга ижарага берилиши.
 - 4) Хўжалик фаолиятини самарали ташкил этиш.
7. Меҳнат тушунчаси нимадан иборат?
- 1) Товар ишлаб чиқариш ва сотишни амага ошириш борасидаги тадбирлар тизимини ўрганувчи фанни.
 - 2) Хўжалик фаолиятини самарали ташкил этиш учун бошқариш санъати, усуллари, шакиллари ва воситалари мажмуидан иборат фанни.
 - 3) Иқтисодий таълимот ҳақидаги фанни.
 - 4) Табиат ва жамият ўртасидаги ўзаро алоқадорликни ўрганувчи фанни.
8. Жамиятнинг ишлаб чиқарувчи кучлари нима?
- 1) Ишлаб чиқариш бинолари ва иншоотлари.
 - 2) Ишлаб чиқаришнинг шахсий ва ашёвий омилларининг йиғиндиси ва ўзаро таъсири.
 - 3) Ишчи кучи, ҳом ашё ва ёрдамчи материаллар.
 - 4) Меҳнат воситалари.

Мавзу: Уй-рўзғор маданияти ва унга тегишли таъмирлаш ишларини бажариш кўникмаларини шакллантириш методикаси. (2 соат маъруза, 2 соат амалий).

Мақсад: Ўқувчиларга уй-рўзғор юритиш асослари, уй-рўзғор жихозларидан унумли фойдаланиш қоидалари, уй рўзғорда майда таъмирлаш ишларини бошқариш юзасидан билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш методикаси ҳақида маълумот бериш.

Дарс жихози: Уй-рўзғорда ишлатиладиган асбоблардан намуналар, плакатлар.

Режа:

1. ДТС да ўқувчилар эгаллашлари шарт бўлган ҳаётий кўникмаларнинг меъзонлари.
2. Меҳнат таълими бўйича ўқув дастурида ўқувчиларга ҳаётий кўникмаларни сингдириш.
3. Уй-рўзғор маданияти ва юритиш асослари.
4. Уй-рўзғорда таъмирлаш ишларини турлари ва ўқувчиларга етказиш методикаси.

Ўқувчиларни ҳар томонлама баркамол шахслар бўлиб шаклланишлари учун уларга меҳнат турлари, касблар ҳақида билим бериш, уларда дастлабки меҳнат кўникмалари ва малакаларини, меҳнатга қизиқиш ва касбларни қадрлашга, аҳамиятини тушунишга ўргатиш каби ҳаётий кўникмалар шакллантирилади. Уй-рўзғор ишлари, уй тутиш маданияти, турмушда майда таъмирлаш ишларини бажариш, уларни мустақил ҳаётларида, кундалик турмушда учрайдиган меҳнат турлари ва воситалари билан таништириш меҳнат таълими машғулотларининг барча йўналишларида сингдириб борилади.

ДТС да таъкидланганидек, бошланғич (1-4) синфларда уй-рўзғор маданиятидан ўқувчилар куйидаги билим кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- ахлоқ ва кийиниш меъёрларини билиш;
- уй тутишни билиш;
- меҳмонларга, атрофдагиларга мулозамат кўрзата олиш;
- дастурхон тузатишни билиш;

- уй-рўзғор ишларини бажара олиш;
- дурадгорликка оид содда ва энгил ишларни бажара олиш (ўғилболалар учун);
- оддий бичиш-тикиш ишларини бажара олиш (қиз болалар учун);
- бозор, сотувчи, харидор каби тушунчаларни билиш.

Умумий ўрта таълим (1-9 синфлар) якунида ўқувчилар меҳнат таълимига оид қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- уй тутиш маданияти (уйни дид билан безатиш, рўзғор тутиш, маданиятли кийиниш) кўникмасига эга бўлиш;
- уй рўзғор электр асбоблари ва газдан ҳавфсизлик қоидалари га риоя қилган ҳолда фойдалана олиш;
- содда дурадгорлик ишларини бажара олиш (ўғил болалар учун);
- кундалик турмушда зарур бўладиган бичиш-тикиш ишларини бажара олиш (қиз болалар учун);
- пазандачилик маҳоратини эгаллаш;
- оила иқтисодиёти (оила бюджети, кирим-чиқим, оила меҳнат тақсимоти, оилавий ишлаб чиқаришни ташкил этиш) кўникмаларига эга бўлиш.

ДТС талаблари асосидаги меҳнат таълими дастурида юқорида айтиб ўтилган талабларни бажаришга катта эътибор берилган.

Меҳнат таълимининг барча йўналишларида ўқувчиларга ҳаётий кўникмалар сингдириб борилади. Масалан: Газламага ишлов бериш технологияси ва пазандачилик асослари йўналиши бўйича ўқувчилар уй рўзғор ишларини, кийим-кечакларга қараш. ремонт ишларини бажариш, дастухон тузаш, безаш, меҳмонларни кутиб олиш ва маданиятли хизмат қилиш, мазали таом тайёрлашни билиш, электр, газ асбобларини ишлата билиш, оила бюджетини ишлата олиш, супуриш, дераза оиналарини тозалаш, чангларни тозалаш, дераза пардаларни тутати олиш, экинларни, чорва моллар ва паррандаларни парвариш қилишни ўргатиш кўрсатилган.

Ёғоч металлга ишлов бериш технологияси йўналишида асбоб ва ускуналардан ҳавфсизлик техника қоидаларига мувофиқ фойдалана олиш, уй рўзғорда учрайдиган ремонт ишларини бажара олиш; эшикни, шкафларни, дераза ромларини, мебелларни таъмирлаш, дурадгорлик ёки чилангарликка оид содда ишларни бажара олиш, қулф, ошиқ-мошиқ, Шпонкалит, эшик ва ром тутқичини ўрната олиш, ромга ойна солиш, уйни таъмирлаш, девор ва шифтни, полни бўяш, дизайнерлик ишларини бажариш кўникма ва малакаларни эгаллашлари лозим бўлади.

Юқоридагилар бўйича билим, кўникма ва малакалар ҳар бир машғулот жараёнида шакллантириб борилади.

Ҳар бир синф якунида ўқувчилар меҳнат таълими фанидан эгаллашлари лозим бўлган билим кўникма ва малакалар мезонларидан уй-рўзғор маданияти ва унга тегишли таъмирлаш ишларини бажариш бўйича талаблар берилган.

5-синфда ўқувчилар бир ва икки лампали ёриткични электр тармоғига улаш қоидаларини, уй-рўзғор электр асбобларининг бузилган вилка ва шнурларини алмаштиришни билиши, электр плиталари, сув қайнатиш қурилмаларидан ҳавфсиз фойдаланиш қоидалари, турли пишириқлар, қатиқ, сузма, сарёғ., қаймоқ тайёрлаш қоидаларини билиши зарур. Уй ҳайвонларини, паррандаларни парвариш қилиш қоидаларини билиш.

6-синфда ёғоч ва металлга ишлов беручи асбобларни ва улардан фойдаланиш қоидаларини билиш, ўлчам ва режалаш асбоблари билан ишлаш усулларини билиш, миллий таомлар тайёрлаш, мева-сабзавотларни қуритиш, саклаш, мураббо, компотлар, томат тайёрлаш усулларини, дастурхон тузатиш қоидаларини

7-синфда ёғоч буюмларига ишлов беришда ишлатиладиган қўл асбоблари билан ишлаш ёғочдан оддий миллий ҳунармандчилик буюмларини тайёрлаш усулларини билиш, газламаларни бичиш, қирқиш асбоблари ва мосламалардан фойдаланиш қоидалари, хамирдан таом ва нон, булка махсулотларини тайёрлаш усулларини билиш, ҳонадонда озиқ-овқатлар учун ҳаражатлар юзасидан иқтисодий ҳисоб китобларни бажариши қоидаларини билиш.

Турмушда ремонт ишлари.

1. Полни бўяш. 2. Шифтни бўяш. 3. Деворни тозалаш.
4. Деворга гулқоғоз ёпиштириш. 5. Эшикни таъмирлаш.
6. Ваннаҳона, хожатхона, унитаз. 7. Мебелга қараб туриш

Адабиётлар.

1. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. 4-махсус сони. Тошкент 1999 йил.
2. С Булатов. «Ўзбек халқ амалий безак санъати». Тошкент 1991 йил.
3. В Манакова. «Ўзбек хонадонининг бадий безак маданияти. Тошкент 1989 йил.
4. М Мирзаахмедов, С Эргашев. «Ёғоч ўймакорлиги» «Ўқитувчи» 1995 йил.

Тест саволлари

1. Оила аъзолари ўртасида меҳнат тақсимоти қандай машғулотларда ўрганилади?
1. Бадий меҳнат. 2. Миллий ҳунарманчилик.
3. Умумий технология ва уй рўзғор меҳнати.
4. Умумий техника асослари.
5. Қишлоқ хўжалик асослари.
2. Ўзбекистон Республикасида "Умумий ўрта таълим тўғрисида Низом қачон тасдиқланган?
1. 1998 йил 1 август. 2. 1998 йил 1 июль.
3. 1998 йил 1 сентябрь. 4. 1998 йил 13 май.
5. 1998 йил 10 июнь.
3. Турмушда ишлатиладиган электр токининг кучланиши неча вольтга тенг?
1. 110 в. 2. 127 в. 3. 200 в. 4. 220 в. 5. 250 в.
4. Оила аъзолари ўртасида меҳнат тақсимоти қандай машғулотларда ўрганилади?
1. Бадий меҳнат. 2. Миллий ҳунарманчилик.
3. Умумий технология ва уй рўзғор меҳнати.
4. Умумий техника асослари.
5. Қишлоқ хўжалик асослари.
5. Ўқувчиларга ҳаётий кўникмалар меҳнат таълимининг қайси йўналишларида сингдириб берилди?
1. Ёғочга ишлов бериш йўналишида.
2. Газламага ишлов бериш йўналишида.
3. Пазандачилик технологияси йўналишида.
4. Барча йўналишларда.
6. Ҳар бир синф якунида ўқувчилар эгаллашлари лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар мезонлари қайси бир ҳужжатда кўрсатилган?
1. ДТС да. 2. Ўқув дастурда.
3. Таянч ўқув режада. 4. Барча ҳужжатларда.

Мавзу: Меҳнат дарсларини бадий меҳнат технологияси билан уйғунлаштириш методикаси. (2 соатлик маъруза).

Мақсад: Меҳнат таълими машғулотлари жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадий – эстетик тарбия ва таълим беришда умумий ва бадий

меҳнат ўқув курсининг ўрни, уни бошланғич ва юқори синфларда ўқувчиларга сингдириш методикаси ҳақида маълумот бериш.

Кўргазмали қуроллар: Расмлар, бадиий меҳнат иш намуналари, нақшлар, чизмалар, халқ ҳунармандчилиги буюмлари намуналари.

Режа:

1. ДТСда ўқувчиларга бадиий-эстетик тарбияси-таълими беришнинг аҳамияти тўғрисида.
2. Бошланғич синфлардаги умумий ва бадиий меҳнат ўқув курсининг мавзуларини таҳлили.
3. 5-7 синфларда бадиий меҳнат технологияси мавзуларини мазмуни ва уни ўқувчиларга сингдириш методикаси.

УЎТДТС асосидаги меҳнат таълими ўқув дастурида ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш жараёнида касб-ҳунарга йўналтиришни янада кучайтириш, уларни замонавий ишлаб чиқариш асослари, ёғочга, металлга ва газламага ишлов бериш технологияси, пазандачилик асослари, қишлоқ хўжалик асослари, бадиий меҳнат технологияси ва машина элементлари йўналишлари бўйича билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари кўзда тутилган. 5-7 синфларда ўқувчиларнинг ижтимоий-эстетик диди ва дунёқарашини кенгайтира-диган, оилавий ҳаёт турмушда керак бўладиган ўқув курслари ўқувчиларда миллий маданият ва анъаналарга меҳр – муҳаббат уйғотади.

Халқ бадиий ҳунармандчилигининг миллий этник, тарихий, маҳаллий, жуғрофик жиҳатлари, халқ миллий ҳунармандчилигининг соҳалари: ганчкорлик, ўймакорлик, наққошлик, ёғоч, тош ва суяк ўймакорлиги, кандакорлик, мисгарлик, кулолчилик, заргарлик, чилангарлик, чопон тикиш, дўппидўзлик, шарқ миниатюраси, рехтагарлик, ошпазлик, миллий ўйинчоқлар тайёрлаш, от-улов анжомлари тайёрлаш, косибчилик, иморатсозлик ва бошқалар ҳақида билимлар бериш ўқувчиларнинг бадиий эстетик тарбиясида катта аҳамиятга эга.

Бошланғич синфлар меҳнат таълими ўқув дастури қуйидаги ўқув курслардан иборат:

1. Умумий ва бадиий меҳнат.
2. Умумий технология асослари

1-4 синфларда умумий ва бадиий меҳнат ўқув курси ҳар бир синфда 17 соатдан ўқитилади. Бадиий меҳнат турлари инсонларнинг ҳар-хил фаолиятларида гўзаллик ва нафосатгаинтилишлари натижасида шакилланиб, ривожланиб боради. Ўқувчиларни меҳнат таълимини амалга оширишда бадиий меҳнат воситаларидан фойдаланиш-машғулотларнинг мазмунини бойитиш қизиқарлилигини ошириш, амалий безак санъатлари соҳасидаги билимлар, меҳнат кўникмалари ва малакаларини шакиллантириш имконинин беради. бунда машғулотлар мавзуси ва амалий ишлар бажариш бўйича вазифаларни ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда танлашга алоҳида эътибор берилади.

Ушбу курс бўйича машғулотлар таркибига ўқувчи-ларнинг турли меҳнат мавзуларини ўзлаштиришлари учун зарур бўлган ҳар хил тавсиялар, жадваллар, эскизлар, расмлар, нақшлар, ишлашларини ташкил қилиш ҳамда айрим дизайнерлик масалаларини ҳал қилиш машқларини ўтказиш киради. Бу машғулотларда ўқувчиларга бадиий меҳнатнинг қуйидаги йўналишлари бўйича дастлабки билимлар, кўникма ва малакалар шакллантирилади.

1. Эскизлар, расмлар, жадваллар ва бошқа тасвирлар ишлаш.

Бу машғулотларда ўқувчиларга меҳнат жараёнида бажариладиган ишларни турли тасвирлар ва жадваллар шаклида режалаш ва лойиҳалаш ўргатилади. бунда турли касблар соҳасида фойдаланиладиган график тасвирларни бажариш ва улардан амалда

фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш кўзда тутилади. Ҳар қандай меҳнат ҳаракатни ёки исталган жараёни тасвирлар ёрдамида ифодалаш мумкин. Ушбу ҳар икки усулнинг ўзига хос афзалликлари бўлиши билан биргаликда уларнинг ҳар бири бошқасининг ўрнини боса олмаслиги ҳам маълум. Аслида эса меҳнат жараёнини сифатли ташкил этилишида ҳар иккала усулдан унумли фойдалана билиш лозим бўлади. Машғулотлар учун оддий ва рангли қаламлар, расм дафтар, рангли қоғозлар, акварель бўёқлари, чўткалар, елим, қайчи, картон, газмол, чарм чиқиндилари, ўчиргич, дарахт ва бошқа ўсимликларнинг барглари ёғоч пайрахалари, пластмасса, фанера, оина парчалари ва бошқалар керак бўлади.

Дарслр асосан ўқувчининг дарс мавзусига доир кўргазмани бажариб, зарур таҳлиллар бериши билан ўқувчиларнинг турли амалий ишлар бажаришларидан иборат бўлади. Бу ишлар мазмуни меҳнат машғулотлари жараёнида тайёрланадиган турли буюмларнинг тасвирларини қалам ва бўёқ билан чизиш рангли қоғозлардан қирқиб елимлаш ва бошқа материаллардан тасвирлар яшадан иборат бўлади.

2. Дизайн асослар билан танишиш.

Бу машғулотларнинг мақсади - ўқувчиларга бадиий лойиҳалаш бўйича энг оддий назарий билимлар бериш, уларда дастлабки амалий иш, кўникмаларни шакллантириш ва бадиий эстетик фикрлашларини ривожлантиришдан иборат. Ўқувчиларга буюмларнинг чиройли шаклда ва рангда ҳамда фойдаланиш қулай бўлиши учун нималар қилиш кераклиги қандай қоидаларга риоя қилиш зарурлиги бўйича билимлар берилди, сўнгра шу билимлардан фойдаланган ҳолда амалий топшириқлар бажариш таклиф қилинади.

Бу машғулотлар учун расмлар, эскизлар, чизиш қуроли билан бирга ҳажмли моделлар яшаш учун турли табиий ва сунъий материаллар ҳамда уларга ҳар турли ишлов бериш асбоблари керак бўлади. Дарслар асосан ўқитувчининг ва турли вариантлардаги кўргазмани воситалар асосидаги таҳлили ва назарий қоидаларни тушунтириб бериши билан ўқувчиларнинг мавзулар бўйича амалий топшириқларни топширишдан иборат бўлади. Топшириқлар мазмуни турли касбларда тайёрланадиган буюмларнинг турли дизайнерлик ечимларини ижодий равишда излаб топишга ўрганишни назарда тутди. Бунинг натижасида ўқувчиларда ўзлари бажарадиган ҳар қандай ишга нисбатан ўзига хос бадиий эстетик дид билан ёндаша билиш қобилиятлари ривожлантирилади.

3. Меҳнат таълими вазифалари билан боғлиқ бўлган наққошлик асосларини ўргатиш.

Бу машғулотлар мақсади ўқувчиларга турли буюмлар ва маҳсулотларни бадиий эстетик безаш учун нақшлардан фойдалана олиш бўйича билимлар бериш, кўнма ва малакаларни шакллантиришдан иборат. Бу курсда ўқувчилар халқ ҳунармандчилигининг ва ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларида қўлланиладиган амалий безак ишлари билан танишадилар, ушбу амалий безак усуллариининг айрим касбларга хос (мактаб муҳитидан келиб чиққан ҳолда) технологияларни ўрганадилар. Буни буюм ёки маҳсулотнинг шаклини хосил қилишда бадиий стиллаштириш усулидан фойдаланиш ва шу билан бирга безак элементларини мазмун ва ўлчам жиҳатидан шу буюм ёки маҳсулот учун муносиблигини таъминлаш қоидаларини ўргатиб борилади. Машғулотлар учун турли буюмлар ва маҳсулотларга безак бериш нақшлар ишлаш материаллари ва асбоблари керак бўлади. Масалан: қандолат маҳсулотларини безатиш учун турли рангдаги кремлар, қандолатчилик шприци, турли қоидалар ва шулар каби каштадўзлик учун рангли иплар, игналар ва шу кабилар: ёғочсозлик буюмлари учун ишлаш асбоблари бўёқ, лак ва шу кабилар: лой, сопол: ва чинни буюмлар тайёрлаш ва безаш учун бўёқ, ганж, чўтка, кескичлар чизғич ва шу кабилар мисгарлик, темирчилик, пичоқчилик буюмлари учун махсус асбоблар ва шу

каби ҳар бир касбнинг ўзига хос материал ва асбоблари талаб қилинади. Наққошлик машғулотилари ўқувчиларнинг маълум буюмлар ва маҳсулотлар тайёрлашлари билан боғлиқ ҳолда олиб борилади яъни бирор буюм тайёрлашда унинг шакли ва ранги дизайнерлик қоидалари асосида белгиланса, унинг безакларини бажариш наққ-ошлик қоидалари асосида бажарилади. Наққошлик дарсларининг асосий усули ўқитувчиларнинг мавзуга тегишли кўргазмалар воситалар ва намуналар асосида таҳлил ўтказиши, зарур қоидаларни тушунтириб бериш ва шундан сўнг ўқувчиларни мустақил ижодий ишлар бажаришдан иборат бўлади.

Умумий ва бадиий меҳнат курсининг ушбу учта йўналиш бўйича ўқув соатлари куйидагича тақсим қилинади.

№	Маърузалар	Синфлар ва соатлар			
		1	2	3	4
1.	Расм, эскизлар ва жадваллар чизиш	9	9	4	4
2.	Дизайн асослари	-	-	8	8
3.	Наққошлик асослари.	8	8	5	5
	Жами:	17	17	17	17

5-7 синфларда меҳнат таълими йўналишларининг ҳаммаси учун уйғунлаштирилган бадиий меҳнат технологияси машғулотилари ўтказилади. Дастурда бадиий меҳнат технологияси машғулотилари барча йўналишлар учун умумлаштирилган ҳолда берилган, улардан тегишли йўналишга доир мавзулар ўқитувчи томонидан ажратиб олиниши лозим.

5-синфда бадиий меҳнат технологияси меҳнат таълимининг барча йўналишлари учун умумий куйидаги асосилаги тегишли мавзуларга сингдирилга ҳолда ўтказилади.

Одий объектларни конструкциялаш ва моделлаштириш халқ хунармандчилиги турлари.

Бу мавзу бўйича амалий ишларда куйидаги йўналишлардан бири бўйича мустақил ижодий машқлар бажарилади. Дурадгорлик-бешик, сандиқ ва бошқалар, каштачилик-сочиқ, белбоғ, рўмолча, дўппи ва бошқалар, наққошлик-бирор буюмни нақш билан безаш, пичоқчилик-пичоқнинг умумий шаклини, бандини, қинини безаш, пазандалик- таомларни чиройли кўринишларда тайёрлаш.

Касблар соҳасидаги безатиш қоидалари.

Турли материаллардан тайёрланадиган буюмларни безашда нақшдан фойдаланиш.

Кандакорлик буюмларининг турлари, уларнинг номи, шлатилиши, шакли, безаклари ва тайёрлаш усуллари, безак элементларини кўчириш ҳамда мустақил ижодий нақшлар тузиш ҳақида билимлар берилади.

6-синфда бадиий меҳнат технологияси бўйича ўқувчиларда куйидаги билимлар шакллантирилади.

Ёғоч, қоғоз ва бошқа материалларни елимлаш, бўёқлар тайёрлаш, бўяш, безаш, турли безаш ишлари учун трафаретлар ва бошқа ёрдамчи воситалар тайёрлаш қоидалари. Нақшларнинг турлари ва айрим хусусиятлари ҳақида дастлабки тушунчалар. Одий бадиий безаш ишларини бажариш ҳамда мустақамлиги, фойдаланишга қулайлиги, технологик жиҳатдан осон тайёрланиши, унга бўлган эҳтиёж миқдорини ва бошқа талабларни ҳисобга олишнинг аҳамиятини тушунтириш, айрим буюмларнинг дизайнерлик ечимларини ҳал қилиш машқларини бажариш.

7-синфда бадиий меҳнат технологияси бўйича куйидаги мавзулар асосида билимлар шакллантирилади.

Бадиий безаш ишлари.

Меҳнат таълимидаги бадиий безаш ишлари ҳақида умумий маълумот.

Бадиий безаш ишларида шакл, ранг, тасвирлар ва нақшлардан фойдаланиш. бадиий ҳарфлар ёзиш. Сайқал берувчи безатиш асбоблари билан ишлаш технологияси. Миллий нақшлар асосидаги бадиий безаш ишларини бажариш.

Меҳнат таълими дарсларида бадиий меҳнат технология-сини ўқувчиларга сингдириш 1-4 синфларда умумий ва бадиий меҳнат технологияси ўқув курси орқали, 5-7 синфларда меҳнат таълимнинг йўналишлари бўйича тузилган мавзуларга уйғунлаш-тириладиган ҳолда амалга оширилади.

Адабиётлар

1. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълими стандарти ва ўқув дастури. 1999 йил. 4-махсус сон.
2. И.Азимов "Ўзбекистон нақшу нигоралари". Тошкент 1987
3. С.Булатов. "Ўзбек халқ амалий безак санъати". Тошкент 1995 й.
4. В.Манакова. "Ўзбекистон хонадонининг бадиий безак маданияти". Тошкент 1989 йил.
5. М.Мирзаахмедов "Материлларга бадиий ишлов бериш". Тошкент 1986 йил.
6. М.Мирзаахмедов "Ёғоч ўймакорлиги". Тошкент 1995 йил.
7. К.Қосимов. "Наққошлик: халқ наққошлик тўғараги". Тошкент 1990 йил.

Тест саволлари.

1. Хонадон буюмларини тўғри сақлаш ва майда таъмирлаш мавзуси меҳнат таълими фанининг қайси ўқув курсида ўқитилади?
 - 1.Бадиий меҳнат курсида.
 - 2.Умумий технология асослари курсида.
 - 3.Ишлаб чиқариш асослари курсида.
 - 4.Касб-корлик асослари курсида.
 - 5.Умумий техника асослари курсида.
2. Бадиий меҳнат билан боғлиқ касбларга қайси касблар киради?
 - 1.Дурадгорлик. 2.Ўймакорлик. 3.Заргарлик. 4.Кулолчилик.
 - 5.Хамма жавоблар тўғри.
3. "Дизайн" сўзи қандай маънони билдиради?
 - 1.Расм чизиш. 2.Безаш. 3.Конструкциялаш.
 - 4.Режалаштириш. 5.Хамма жавоблар тўғри.
4. Дизайнерлик фаолияти нимада ифодаланади?
 - 1.Санъат асарларини яратиш.
 - 2.Кулолчилик буюмларини тайёрлашда.
 - 3.Якка санъат асарини кўплаб ишлаб чиқишда.
 - 4.Буюмларни нархини белгилашда.
 - 5.3 ва 4 жавоблар тўғри.
5. Ўзбек миллий хунармандчилигига қуйидагилардан қайси бири киради?
 - 1.Чилангарлик. 2.Дурадгорлик. 3.Каштачилик.
 - 4.Дуппичилик. 5.Косибчилик.
6. Бадиий меҳнат маҳсулотлари сифатини аниқловчи мезонлар?
 - 1.Чиройлилик, энгиллик, арзонлилик.
 - 2.Куркамлик, мустаҳкамлик, функционаллик
 - 3.Мустаҳкамлик, арзонлик, энгиллик.
 - 4.Функционаллик, чидамлилик, сифатлилик.
 - 5.Гузалик, кимматбаҳолик, хаммабоплик.

Мавзу: Меҳнат таълими дарсларида иқтисодиёт ва тадбиркорлик асосларини ўргатиш. (2 соатлик маъруза).

Мақсад: Хозирги даврда ўқитувчиларга иқтисодий билим-лар бериш ва уларни тадбиркорликка ўргатишнинг муҳимлиги ҳамда меҳнат таълими дарсларида амалга ошириш йўллари ҳақида маълумот бериш.

Режа:

1. Ўзбекистон Республикасидаги иқтисодий ислохотлар, узлуксиз иқтисодий таълим-тарбия концепцияси.
2. Ўқувчиларга иқтисодий ва тадбиркорлик билимларини беришнинг зарурлиги.
3. ДТС асосидаги меҳнат таълими ўқув дастурида иқтисодий билим бериш масалалари.
4. Бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат таълими дарсларида ўқувчиларни тадбиркорликда ўргатиш масалалари.

Ўзбекистон Республикасидаги иқтисодий ислохотлар, узлуксиз таълим-тарбия концепцияси.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ижтимоий сиёсат аҳоли яшаш шароитини тубдан яхшилашга қаратилиши ҳар бир шахснинг шаклланишида унинг қобилиятига, имкониятига яраша ижодкор бўлишига замин яратяпти. Шу боис ижтимоий фаол ва ижодкор шахснинг ўзгариб бораётган шароитни, яъни бозор муносабатларини ҳисобга олган ҳолда мустақил фаолиятга тайёрлаш ҳаётини заруратдир.

Ватанимиз тарихига назар ташласак, аجدодларимиз ўз замонасига мос иқтисодий фикр юритишда алоҳида ажралиб турганлар. Буборада "Буюк ипак йўли" ни кашф этиб, савдо-сотик, моллар алмаштириш, ишлаб чиқаришни талаб даражасига қараб ўстириш, ҳуллас бозор иқтисодини ривожлантиришга асос солганларини билиш мумкин.

Президентимиз И.Каримов дунёнинг бошқа мамла-катларидаги бозор иқтисодиётини ривожланиш андоза-ларини кучли иқтисодчи сифатда таҳлил қилиши натижасида республикамизда бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўлини ишлаб чиқди.

Мамлакатимизда иқтисодий ислохотлар дастурининг ўзаги сифатида беш тамойил асосида амалга оширилиши И.Каримовнинг "Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтиш-нинг ўзига хос йўли" китобида баён қилинган, яъни

1. Иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги.
2. Давлат иқтисодий ўзгаришларнинг ташаббускори ва бош ислохотчиси.
3. Қонунлар ўстиворлиги.
4. Кучли ижтимоий сиёсат.
5. Бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш.

Бу қоидалар ўтиш даври дастурининг негизини ташкил этади.

Республикамиздаги ижтимоий муносабатлар, иқтисодий сиёсатдаги ўзгаришлар иқтисодий таълим-тарбиянинг барчага барорбар тааллуқли ва узлуксиз бўлишини талаб этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ХТВ нинг 1996 йил 8 июндаги 221-буйруғи билан "Ўзбекистон республика-сида узлуксиз иқтисодий таълим-тарбия концепцияси" тасдиқланди. Унда узлуксиз иқтисодий таълим-тарбиянинг босқичлари, илмий методик таъминоти кўрсатиб берилган.

Шахнинг иқтисод фанини (илмини) мустаҳкам ўрганиб камолотга етиши куйидаги босқичларда амалга оширилади.

1-босқич Оила ва мактабдан ташқари таълим.

2-босқич Мактабгача таълим-тарбия.

3-босқич Бошланғич таълим.

4-босқич Асосий мактаб таълими (тўлиқсиз ўрта таълим)

5-босқич Ўрта ва ҳунар техника таълими.

6-босқич Олий ва ўрта махсус таълим.

7-босқич Малака ошириш тизими.

8-босқич Ўзбекистон Фанлар Академияси, тармоқ академиялар, илмий марказлар.

Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартларига асосан умумий ўрта таълим мактабларида меҳнат таълимининг самарадорлигини янада ошириш мақсадида ўқувчиларга иқтисодиёт ва тадбиркорлик асосларини ўргатиш мақсадга мувофиқ деб топилиб, барча туман ва шаҳар мактабларида амалга оширилмоқда. Иқтисодиёт ва тадбиркорлик асослари мавзусини ўтишдан мақсад ўқувчиларга ҳозирги кунги иқтисодий масалаларни ғоявий, сиёсий жихатдан талқин эта олишлари кўзда тутилмоқда.

Меҳнат таълими билан узвий равишда боғланган ҳолда ўқувчиларни иқтисодий тарбияси таъминланади. Улар ишлаб чиқариш муносабатларига амалий равишда қўшилишлари, давлат мулки, режа, меҳнат ва ишлаб чиқариш интизоми иш ҳақи тўғрисида ҳаётий тасаввурга эга бўлишлари, меҳнат билан топилган бир сўмни кадрлашни ўрганишлари муҳимдир. Мактабнинг тежамкор ходими бўлиш, жамоат бойлигига ва она табиатга, дарсликларга, мактаб мулкига, электр энергиясига, шахсий буюмларга, ўқув қуролларига тежамкорлик билан муносабатда бўлиш ва уларни эъзозлаш фазилатларини тарбиялаш шарт. Ўқувчиларни иқтисодий тежаш, меҳнат унумдорлиги, махсулот таннархи, сифати, хўжалик ҳисоби ва бошқа шу каби тушунчалар билан амалда таништириш мақсадга мувофиқдир.

Ўқувчиларни ғоясий, сиёсий, ахлоқи, эстетик, жисмоний жихатдан тўлиқ шаклланган кишилар қилиб тарбиялаш дарс жараёнида бошланади. Ўқувчилар бундай кўп қиррали қизиқишларни дарсдан, синфдан ташқари тарбиявий ишлар билан узвий боғлаш асосидагина қониқиш ҳосил қилиши мумкин.

Элементар билимларни шакллантира бориб ўқувчилар онгида фанларни ўрганишга ва уларни чуқур таҳлил қилишга кўпроқ қаратилмоғи лозим.

Ясалаётган буюмнинг сифатини ошириши ва ташқи кўринишини талаб даражасига етказиш биринчи ўринга қўйилган бўлиши керак. Бу ҳил топшириқларни бажариш ўқувчиларнинг диққатини ва фикрлаш қобилиятлари аниқликка, саранжом ва тежамкорликка интилишларини ўстиради. Ўқувчилар бажарадиган ишни кўз олдига келтириб фазовий тасаввур ҳосил қилиш асосида топшириқлар бажарилади. Ҳозирги ёш авлод табиат қўйнида ишлайди, меҳнат қилади ва ўқийди. уларга экологик ва иқтисодий вазият ҳақида тушунча бериб бориш, табиатга нисбатан онгли муносабатда бўлишни тарбиялаш бизнинг асосий вазифа бўлиб келмоқда.

Ҳозирда давлатимизда бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтилмоқда. Бундай шароитда ҳалқ хўжалигининг барча соҳаларида янгиликка интилиш, янгича ишлаш, ташаббускор, тежамкор, бунёдкор, тадбиркор бўлиши тақазо этилмоқда. Юртбошимиз И.Каримов табири билан айтганда "Мустақил давлатимизнинг келажаги ҳозирги ёшларимиз қўлидадир" демак биз хозрдан бошлаб ёшларимизга жаҳон стандартлари даражасида билим беришимиз, миллий руҳда тарбиялашимиз лозим экан. Юртбошимиз Ислоҳ Абдуғаниевич Каримов сесияда сўзлаган нутқларида "Бизга битирувчилар эмас, балки таълим-тарбия олганлар зарур" деб бежиз айтмаганлар. Демак ёш авлодни ҳар томонлама етук, баркамол, маънавиятли, билимли, ватанга,

ҳалқимизга содиқ чинакам меҳнаткаш қилиб тарбиялаш педагогларни биринчи галдаги вазифамиз эканлигини юракдан ҳис қилмоғимиз лозим.

Ҳар бир дарсада, жумладан меҳнат таълими дарсларида ўқувчиларни иқтисодий тежамкорликка ўргатиб борилади. Ўқувчилар меҳнат таълими дарсларида бошқа фанлардан олган билимларига таяниб меҳнат қиладилар. дастлабки ҳаётий кўникма ва малакаларини оладилар. Улар буюмлар ясайдилар, бунёдкорлик, яратувчанлик энг муҳими меҳнат қилиш, меҳнат инсонларни яшаш манбаи эканлигини ҳис қиладилар.

Ўқувчилар меҳнат воситаларисиз меҳнат қилиб бўлмаслиги, бу асбоб-ускуна, дастгоҳларни ишга созлаш, улардан оқилона фойдаланиш, материалларни тежаш, камчиқим ва чиройли буюм яшаш, чиқиндилардан ҳам турли кичик ҳажмдаги буюмлар яшаш малакаларига эга бўладилар. Бундан ташқари ўз кўли билан меҳнат қилиб тер тўкиб бирор буюмни яшаш орқали ҳар бир нарсани қадрлаш исрофгарчиликка йўл кўймаслик ҳамда ўзгалар меҳнатини тушуниш ва қадрига етишдек инсонийлик фазилатларига эга бўладилар.

Ҳалқимизда "Тежамкорлик яхши одат", "Исрофгар-чилик уволидан кўрк" деган мақоллар бўлиб, бу сўзлар замирида кўп маъно бордир.

Меҳнат таълими ДТС да ўқувчилар куйидаги билим кўникма ва малакаларни эгаллашлари таъкидланган: оила иқтисодиёти (оила бюджети кирими-чиқими, оилада меҳнат тақсмоти, оилавий ишлаб чиқаришни ташкил этиш) кўникмаларига эга бўлиши.

Меҳнат таълимнинг мақсадида:

- ўқувчиларни бозор иқтисодиёти қонуниятлари талаблари асосида сифатли, рақобат бардош истеъмол моллари, меҳнат маҳсулотлари етиштиришга ва етиштирилган маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиш воситаларини ўргатиш, иш бошқарувчи - (менеджерлик) унсурларини, хомийлик, ишбилармонлик сифат-ларини шакллантириб бориш ва ривожлантириш лозимлиги таъкидланган. юқоридаги вазифалар ҳар бир дарс мазмунига боғлиқ ҳолда ўргатиб борилади.

Маълумки бозор иқтисодиёти даврида ҳар бир корхона, ташкилот ва муассаса ўз фаолиятида шу қонуний талабдан келиб чиқмоғи зарур. Ўқувчиларга иқтисод таълими бериш уларни ҳозирги замонга хос кишилар қилиб тарбиялаш демакдир. Мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов эълон қилган бешта тамойилга суянган ҳолда бошқариладиган бозор муносабатларига босқичма-босқич ўтиш зарурлигини барча тушунмоғи ва бу соҳада маълум ишларни амалга оширмоғи зарур.

Бозор муносабатлари иқтисодий ва ижтимоий ривожланиши тезлаштириш ва мулкни хусусийлаштириш масалаларини келтириб чиқаради. Бу масалалар ўз навбатида ҳалқ хўжалдигини юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш зарурлигини олдимизга долзарб қилиб кўйди.

Таълим тўғрисидаги қонунда ўсиб бораётган ёшларга таълим-тарбия бериш ишларининг марказида респуб-ликамининг ҳар бир шахсий амалий ёки жисмоний меҳнат қилишдан қатъий назар виждонан меҳнат қилишга ўргатиш зарур. Бундай ижтимоий-иқтисодий энг зарур масалаларни амалаг ошириш ёшларга таълим-тарбия бериш системасини такомиллаштириш учун умумтаълим мактабларини янгича типдаги узлуксиз таълим баъзасига айлантириш таъкидланган.

Ҳунармандчиликда уста ва муаллимлар бошчи-лигида ўқувчиларни амалий меҳнат ва касб-корлик билимларини ҳаётга тадбиқ этиш таълим мақсадини белгилайди.

Мазкур йўналишда таълим бериш жараёнида ўқувчиларга ахборотларни қабул қилиш, мутахассисликка бўлган қизиқиш, тежамкорлик, иш учун жавобгарлик сифатларини шакллантириш, бозор муносабатлари асослари ўргатилади.

Адабиётлар.

1. И. Каримов. «Ўзбекистон – бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли». Тошкент 1993 йил.
2. И. Каримов. «Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари». Тошкент «Ўзбекистон» 1995 йил.
3. И.А.Каримов «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида». Тошкент «Ўзбекистон» 1995 йил.
4. Ўзбекистон Республикасида узлуксиз иқтисодий таълим-тарбия концепцияси» «Ўз Ре ХТВнинг 1996 йил. 8 июн 221 – буйруғи.
5. У. Парпиев, Исоломов, Бозор иқтисодиёти асослари ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш. Тошкент 1996 йил.

Тест саволлари.

1. Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтишнинг 5 тамойили И.Каримовнинг қайси китобида кўрсатилган?
А) Ўзбекистон 21 аср бўсағасида.
Б) Ўзбекистон – бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли.
В) Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаш-тириш йўлида.
Г) Ўзбекистоннинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари.
2. Бозор иқтисодиёти нимага асосланади?
А) Давлат мулкига. Б) Ҳусусий мулкка.
В) Жамоа мулкига. Г) Ҳамма мулкка.
3. Бозор иқтисодиётининг ҳуқуқий пойдеворларини яратиш бозор ислохотлари қайси босқичнинг вазифасига киради.
А) 1-босқичининг. Б) 2-босқичининг.
В) 3-босқичининг. Г) Ҳамма босқичининг.
4. «Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим-тарбия концепцияси» қачон ва қайси буйруқ билан тасдиқланган?
А) 1996 йил 8 ноябр. ХТВ 336-буйруғи билан.
Б) 1996 йил 22 апрел. ХТВ 116-буйруғи билан.
В) 1996 йил 8 июнь. ХТВ 221-буйруғи билан.
Г) 1996 йил 8 декабр. ХТВ 3-56-буйруғи билан.

МУНДАРИЖА.

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» асосида ўқувчиларнинг меҳнат тайёргарлигига қўйилган вазифалар 5
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси-нинг 1998 йил 13-майдаги Ўзбекистон Республикасида «Умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида» ги 203-сонли ва 1998 йил 16 августдаги «Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида» ги 390-сонли қарорлари асосида вазифалар..... 13
3. Умумий ўрта таълим Давлат таълим стандарти асосида умумий ўрта таълим муассасалари таянч ўқув режасида меҳнат таълимининг ўрни, мақсад ва вазифалари..... 20

4.	Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартида меҳнат таълимнинг таянч мазмуни ва битирувчиларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган минимал талаблар.....	28
5.	Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти асосидаги меҳнат таълими дастурининг илмий-услубий таҳлили.....	35
6.	Ишлаб чиқариш асослари (8-9 синфлар) курси машғулотларини ўтиш методикаси.....	42
7.	Уй-рўзгор маданияти ва унга тегишли таъмирлаш ишларини бажариш кўникмаларини шакллантириш методикаси.	47
8.	Меҳнат дарсларини бадиий меҳнат технологияси билан уйғунлаштириш методикаси.....	51
9.	Меҳнат таълими дарсларида иқтисодиёт ва тадбиркорлик асосларини ўргатиш.....	58